

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

SGWG
stowarzyszenie aktywne
wspierania gospodarki

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Innowacyjny program nauczania dla I etapu edukacyjnego

Twórcze umysły. Edukacja ku kreatywności

Autorka:

Małgorzata Knopik

Współpraca:

Tomasz Knopik

Wrocław, 2014

Zawartość programu nauczania:

Wstęp

1. Edukacja ku kreatywności - założenia psychopedagogiczne programu

- Edukacja wczesnoszkolna - refleksja krytyczna
- Innowacyjność programu nauczania
- Edukacja ku kreatywności - podejście Elissa Torrance'a

2. Cele kształcenia i wychowania

- cele ogólne
- cele szczegółowe

3. Treści kształcenia

4. Sposoby osiągnięcia celów kształcenia i wychowania

- wyposażenie szkoły
- wymagania wobec nauczycieli
- metody i techniki pracy
- organizacja nauczania
- współpraca z rodzicami.

5. Założone osiągnięcia uczniów i sposoby ich oceniania

6. Przykładowe scenariusze zajęć

7. Zakończenie

8. Bibliografia

Wstęp

Formułowanie problemu jest częściej ważniejsze od jego rozwiązania, które może być wynikiem matematycznych lub doświadczalnych technik. Uświadomienie sobie nowych pytań i nowych możliwości, postrzeganie starych problemów z nowego punktu widzenia wymaga twórczej wyobraźni.

Albert Einstein

Nie zmuszaj dzieci do aktywności, lecz wyzwalaj ich aktywność. Nie każ myśleć, lecz twórz warunki do myślenia. Nie żądaj, lecz przekonuj. Pozwól dziecku pytać i powoli rozwijaj jego umysł tak, aby samo chciało wiedzieć...

Janusz Korczak

Prezentowany program nauczania dla I etapu edukacyjnego został opracowany w oparciu o rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z dnia 27 sierpnia 2012 r., poz. 977) z uwzględnieniem zmian wprowadzonych rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 maja 2014 r. polegających na niewyodrębnianiu efektów kształcenia po I klasie, ale określeniu ich dla całego I etapu edukacji. Taka modyfikacja ma posłużyć stworzeniu formalnych warunków do dostosowywania wymagań do indywidualnych możliwości i potrzeb uczniów (uczeń ma trzy lata na wypracowanie osiągnięć przewidzianych w podstawie programowej - to, czego nie opanuje w pierwszej klasie np. na skutek trudności adaptacyjnych, zakłada się, że opanuje później).

Od września 2014 r. program ten będzie pilotażowo wdrażany w 5 szkołach podstawowych, które są partnerami w projekcie (jedynie w klasach pierwszych). Po przeprowadzeniu konsultacji z nauczycielami i analizie zgłoszonych uwag i sugestii, program zostanie odpowiednio skorygowany i rekomendowany do wykorzystania przez inne placówki niebiorące udziału w projekcie.

Autorka programu – czynny pedagog wczesnoszkolny i logopeda – ma nadzieję, że proponowane podejście do ucznia rozpoczynającego dopiero przygodę ze szkołą jako twórczego i otwartego na świat podmiotu, zyska przychylność środowiska nauczycieli, a krytyczne uwagi zwrotne przyczynią się do wypracowania optymalnych rozwiązań.

1. Edukacja ku kreatywności - założenia psychopedagogiczne programu

I etap edukacyjny jest w moim przekonaniu najważniejszym okresem w procesie kształcenia człowieka, dlatego, że odpowiada nie tylko za opanowanie kompetencji kluczowych, w tym umiejętności pisania i czytania, ale przede wszystkim za warunkowanie pozytywnej vs. negatywnej postawy wobec szkoły (por. Brzezińska, , a nawet bardziej ogólnej postawy wobec edukacji (co w aktualnej perspektywie edukacji przez całe życie – *life-long learning* – LLL ma istotne znaczenie). Odnoszenie przez dzieci sukcesów w tym okresie wspomaga ich poczucie sprawczości i podmiotowości, dając solidne podstawy do stawiania sobie wyzwań i ich realizowania w przyszłości. Odwrotnie dzieje się w przypadku porażek. Brak emocjonalnej dojrzałości do radzenia sobie z sytuacjami trudnymi, przy dużym ich nawarstwieniu, uruchamia w dziecku dość prosty (ale praktycznie jedyny dostępny) mechanizm obronny w postaci odrzucenia szkoły i traktowania jej jako przestrzeni drugo- lub nawet trzecioplanowej.

Wczesne negatywne doświadczenia edukacyjne rzutują na podejście uczniów do kształcenia w kolejnych etapach. Najwyraźniej widoczne jest to w postawie wobec matematyki. Z badań E. Gruszczyk-Kolczyńskiej (2012) wynika, że połowa uczniów przychodzi do szkoły podstawowej jako uzdolnieni matematycy, jednak w toku edukacji ten talent zostaje zaprzepaszczone, a uzdolniony matematyk staje się bardzo często uczniem z trudnościami w uczeniu się matematyki. Wskazuje to na destruktywną rolę środowiska szkolnego w aktualizowaniu potencjału dziecka i zmusza do refleksji nad przyczynami takiego stanu rzeczy.

Na podstawie analizy dostępnych badań edukacyjnych i własnych doświadczeń pedagogicznych przyczyn tego zadziwiającego i rozczarowującego jednocześnie wyniku badań podłużnych prof. Gruszczyk-Kolczyńskiej doszukiwałabym się w:

- 1) automatyzacji działań edukacyjnych – uczniowie zamiast samodzielnie zdobywać wiedzę o świecie, otrzymują gotowy pakiet informacji do opanowania jako jedyny słuszny i obowiązujący; takie podejście stoi w sprzeczności z założeniem konstruktywizmu poznawczego, wedle którego to uczeń jest podmiotem wiedzytwórczym, on sam tworzy w umyśle schematy pojęciowe i na drodze asymilacji i akomodacji włącza w ramy tych schematów nowe informacje (lub też konstruuje nowe schematy, jeśli nowe informacje są niewspółmierne wobec już wytworzonych pojęć); przejawem tej „automatyzacji” są wszechobowiązujące karty pracy, w których zadaniem uczniów jest uzupełnienie wyraźnie wskazanych braków dotyczących w kolejnych kilkunastu ćwiczeniach tego samego tematu/zagadnienia bez żadnego samodzielnego wysiłku docierania do istoty problemu (zdarza się bardzo często, że uczeń nawet nie czyta poleceń, czy samych zdań, które ma uzupełnić – na podstawie wypracowanego skryptu orientuje się, czego autor danego ćwiczenia oczekuje od niego i dokładnie samo to oczekiwanie spełnia, uzupełniając lukę w tekście bez głębszego zrozumienia samego tekstu); wybitna znawczyni dyskursu pedagogicznego prof. D. Klus-Stańska nazywa ten stan rzeczy „walką o przetrwanie” i stwierdza, iż *uczniowie mają potencjał, który szkoła zamienia na bezradność poznawczą* (2014), warto dodać, że bezradność poznawcza może przybrać postać uogólnionej bezradności życiowej zgodnie z modelem: *Nie rozumiem tego, co się dzieje – Boję się tego – Wycofuję się z działania* (por. Sędek, 1995);
- 2) stereotypach edukacyjnych sprowadzających się do bardzo wczesnych podziałów uczniów na matematyków i humanistów; bycie humanistą zwalnia z obowiązku bycia dobrym matematykiem i odwrotnie, taka nieuzasadniona badaniami naukowymi typologizacja talentów ma swoje silne reperkusje: zaniechanie treningu w zakresie jakiejś dziedziny/przedmiotu na zbyt wczesnym etapie edukacji, co powoduje w kolejnych etapach prawie całkowite wykluczenie z uczestnictwa w danej dziedzinie; warto dodać, że sami rodzice są skłonni do usprawiedliwiania porażek edukacyjnych swoich dzieci, biorąc pod uwagę swoje doświadczenia szkolne („wszyscy mają problemy z matematyką, więc i ty możesz je mieć”), zamiast sięgać po metody konstruktywnego radzenia sobie z trudnością np. poprzez zmianę form ćwiczeń,

zwiększenie częstotliwości ćwiczeń, opracowanie planu wsparcia z nauczycielem, rodzice niejako zwalniają swoje dziecko z obowiązku podejmowania wysiłku (wzmacniając tym samym jego bezradność poznawczą), i dają mu jasny komunikat: „tak już jest i tego nie zmienisz”;

- 3) dominującej roli testów zewnętrznych w ewaluacji jakości pracy szkoły – polska szkoła od ponad dekady stała się obiektem wieloaspektowej oceny, szczególnie w zakresie jej efektywności edukacyjnej, służyć temu mają ogólnopolskie testy osiągnięć/kompetencji uczniów, które przeprowadzane są aktualnie po każdym etapie edukacyjnym; wyniki tych egzaminów zewnętrznych są analizowane przez dyrekcje placówek, organy prowadzące, rodziców, kuratoria, samych uczniów i wykorzystywane są jako wskaźnik tzw. poziomu (wysokiego/niskiego) danej szkoły; taka perspektywa zewnętrznej oceny wymusza na nauczycielach przygotowywanie uczniów do testów, co nie tylko zabija w nich kreatywność i gotowość do nieszablonowego myślenia i poszukiwania oryginalnych rozwiązań problemów, ale przede wszystkim sprowadza sens i zakres uczenia się do tego, co przyda się na egzaminie (bez potrzeby realizowania własnych zainteresowań i podejmowania wysiłku poszerzania treści wynikających z motywacji typowo wewnętrznej);
- 4) niskim poczuciu autonomii nauczycieli – nauczyciele poddani ocenie zewnętrznej i ustawicznej ewaluacji podchodzą coraz częściej do swoich obowiązków jak urzędnicy; ich głównym zadaniem staje się dbanie o porządek w dokumentacji, gdyż to właśnie ona podlega weryfikacji, nie zaś samo zaangażowanie i podejście pedagogiczne do uczniów; taka biurokratyzacja jest istotną barierą w rozwijaniu twórczego myślenia nauczycieli, co przekłada się na niepodejmowanie twórczego myślenia przez uczniów; przeprowadzone przez mnie badania w latach 2013-14 wśród ponad 100 nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej wskazują, że zakres ich autonomii w szkole jest ograniczony (średnia: 2,84 na skali 1-5, gdzie 1-całkowity brak autonomii, 5-pełna autonomia), a ponad 30% nauczycieli rezygnuje z wielu innowacyjnych metod pracy na rzecz pracy przygotowującej uczniów do testów zewnętrznych (Knopik, 2013).

Wyżej omówione zjawiska nie są oczywiście możliwe do eliminacji tylko dzięki wdrożeniu nowego programu nauczania w I etapie edukacyjnym, tym niemniej jednak sam program nauczania poprzez ukierunkowanie na rozwijanie takich kompetencji poznawczych i osobowościowych uczniów, jak myślenie kreatywne, otwartość na nowe doświadczenia i poczucie sprawczości, może pośrednio przyczynić się do ich częściowej redukcji.

Innowacyjność programu nauczania

Głównym celem prezentowanego programu jest usprawnienie myślenia twórczego (proces poznawczy) i kreatywności (cecha osobowości) uczniów, które stanowią jedne z najważniejszych predyktorów przedsiębiorczości. Aby założenie to mogło zostać zrealizowane, konieczne jest nowe spojrzenie na podstawę programową i zapisane w niej efekty kształcenia. To nowe spojrzenie nie polega na modyfikacji samej podstawy (bo formalnie nie jest to możliwe), ale na potraktowaniu jej jako merytorycznego punktu, do jakiego powinny zmierzać osiągnięcia uczniów, przy wyraźnym podkreśleniu, że metody i środki, które temu mają służyć, powinny rozwijać myślenie twórcze uczniów. Trening twórczości nie jest zatem potraktowany w tym programie jako jakieś dodatkowe, specjalne zajęcia, ale ogólna i obowiązująca w ramach każdego typu edukacji perspektywa zdobywania wiedzy i rozwiązywania problemów.

Program ukierunkowany również jest na kształcenie w uczniach myślenia indukcyjnego, niezbędnego w rozwijaniu myślenia naukowego. Dzieci mają naturalną skłonność do myślenia analogicznego i syntetycznego (podstawa wnioskowania w naukach przyrodniczych, czy szerzej indukcyjnych – wyciąganie wniosków ogólnych na podstawie przesłanek jednostkowych sformułowanych w postaci zdań obserwacyjnych), wystarczy tylko stworzyć im możliwości do wykorzystania tej inklinacji. Stąd program zakłada wykorzystanie metody projektu badawczego i eksperymentu przyrodniczego podczas zajęć, przy zachowaniu kluczowych etapów wdrażania tych metod (niestety często pomijanych w praktyce szkolnej), tj. samodzielnego wyboru tematu projektu przez uczniów oraz samodzielnego stawiania przez uczniów problemu i hipotez badawczych.

Ponadto rolą programu jest zwrócenie uwagi na potrzeby uczniów zdolnych, przy czym przez zdolności dzieci w I etapie edukacyjnym będziemy rozumieli szczególne zainteresowania uczniów, niż skryształizowane już umiejętności w jakiejś

dziedzinie. W tym okresie rozwojowym bardziej trafne jest mówienie o potencjale dziecka niż talencie (talent jest wynikiem długofalowej pracy i zakłada ponadprzeciętne osiągnięcia, por. Limont, 2011), a rolą edukacji wczesnoszkolnej jest dostarczenie dzieciom okazji do właściwego rozpoznania swojego potencjału (poprzez podejmowanie jak największej liczby różnorodnych aktywności).

Warto wspomnieć, że kluczowy dokument dotyczący ochrony dzieci na świecie, obowiązujący również od 1991 r. w Polsce „Konwencja o Prawach Dziecka” w art. 29 stwierdza, iż: *Państwa-Strony są zgodne, że nauka dziecka będzie ukierunkowana na rozwijanie w jak najpełniejszym zakresie osobowości, talentów oraz zdolności umysłowych i fizycznych dziecka.* Obowiązek ten jest zbieżny z zapisem w Rozporządzeniu MEN z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z dnia 27 sierpnia 2012 r., poz. 977) ze zmianami zatwierdzonymi Rozporządzeniem MEN z dnia 30.05.2014 r., mówiącym, iż: *Każde dziecko jest uzdolnione. Nauczyciel ma odkryć te uzdolnienia i je rozwijać. W trosce o to, aby dzieci odczuwały satysfakcję z działalności twórczej, trzeba stwarzać im warunki do prezentowania swych osiągnięć, np. muzycznych, wokalnych, recytatorskich, tanecznych, sportowych, konstrukcyjnych.*

Program ponadto zwraca uwagę na konieczność wykorzystywania w procesie dydaktycznym nowoczesnych technologii: tablic interaktywnych, tabletów, laptopów, aplikacji mobilnych. Szkoła jako przestrzeń kształtowania młodego człowieka nie może być lamusem na tle tego, co dzieje się poza nią. Uczniowie od wczesnego dzieciństwa mają doskonale wypracowane skrypty percepcji rzeczywistości charakterystyczne dla kultury obrazkowej i nauczyciele powinni to uwzględnić, choć oczywiście w granicach kompromisu między Hi-Tech, a metodami typu „kartka-długopis”. Opracowane w ramach programu aplikacje interaktywne starają się łączyć realizację podstawy programowej z postulatem rozwijania kreatywności, jednocześnie są stonowane graficznie tak, aby ułatwić uczniom koncentrację uwagi bez wysyłania im niepotrzebnych dystraktorów.

Wdrożenie edukacji ku twórczości zostanie oparte o zweryfikowany model nauczania kreatywności opracowany przez E. Torrance'a. Jego najważniejszą zaletą jest potraktowanie twórczości jako jednego z wielu rodzajów myślenia, które wykorzystywane jest praktycznie w każdej sytuacji wymagającej wysiłku

intelektualnego. Twórczość zatem to nie dzieła wybitnych mistrzów, ale codzienne zmierzanie się z trudnościami, czy to na polu matematyki, przyrody, techniki lub relacji międzyludzkich.

We współczesnej pedagogice twórczości występują dwa główne paradygmaty: twórczego nauczania i nauczania twórczości (Szmidt, 2000). Twórcze nauczanie to takie *podejście dydaktyczne, które czyni z procesu uczenia się działanie bardzo interesujące, zajmujące (a nawet ekscytujące) i efektywniejsze niż tradycyjne. To również rozwijanie i modyfikowanie materiałów oraz sposobów nauczania, które rozbudzają zainteresowania uczniów i ich motywację do uczenia się* (Szmidt, s. 21). Samo zaś nauczanie twórczości to proces dydaktyczny bezpośrednio ukierunkowany na rozwijanie twórczego myślenia i działania polegający na:

- a) ośmielaniu do twórczości poprzez dodawanie uczniom wiary we własny potencjał;
- b) pomocy uczniom w rozpoznawaniu własnych zdolności twórczych;
- c) wspieraniu twórczości uczniów poprzez ukształtowanie w nich następujących właściwości: autonomii (poczucie sprawstwa i kontroli nad własnymi pomysłami), autentyczności (poczucie osobistego zaangażowania w generowanie pomysłów i ich zgodności z wyznawanymi wartościami i posiadanymi poglądami), otwartości (gotowość do przyjmowania nowych, nawet najbardziej oryginalnych idei, pomysłów), szacunku dla innych, poczucia spełnienia własnych oczekiwań oraz radości związanej z realizowaniem procesów twórczych.

Na podstawie powyższej charakterystyki należy jasno podkreślić, że prezentowany program nauczania jest opisem realizacji edukacji twórczości, co zakłada zarówno twórcze nauczanie (bez ciekawych, innowacyjnych metod nauczania nie ma szans na pobudzenie uczniów do działań kreatywnych), jak i nauczanie samego twórczego myślenia.

Edukacja ku kreatywności - podejście Elissa Torrance'a

E. Torrance przez lata zajmował się poznawaniem aktywności twórczej człowieka, ale szczególną uwagę skupiał na badaniu optymalnych warunków do rozwijania kreatywności uczniów. Wyszedł z przekonania, że to właśnie ta grupa wiekowa jest kluczowa dla kształtowania się postawy twórczej jako uogólnionej

postawy życiowej (podejście egalitarne: każdy z nas jest twórczy, twórczość jako styl życia manifestujący się w każdym jego obszarze).

To założenie koresponduje z poglądami wybitnego polskiego psychologa humanistycznego – Józefa Kozieleckiego, wedle którego natura człowieka jest transgresyjna, tzn. dąży do ciągłego przekraczania granic prywatnych i historycznych. Pokonywanie barier indywidualnych (np. rozwiązanie danego problemu, opanowanie jakiejś umiejętności) jest stałą inklinacją typowo ludzką, a im silniejsza jest odwaga i gotowość do transgresji, tym większa szansa na wysoką jakość życia i dobrostan człowieka. Dla Kozieleckiego sama twórczość jest rodzajem transgresji motywowanej hubrystycznie (dążenie do potwierdzenia własnej wartości) i jako taka jest przejawem dojrzałości podmiotu. Widoczne są zatem w modelu Kozieleckiego próby spojrzenia na twórczość jako proces regulujący osobowość (tożsamość) człowieka: poprzez działania twórcze potwierdzam swoją sprawczość i podmiotowość, wewnętrzną lokalizację kontroli (wiem, że większość zdarzeń życiowych zleży ode mnie – sprawuję nad nimi kontrolę) oraz pewność siebie. Warto zatem raz jeszcze podkreślić: rozwijanie twórczych umysłów ma posłużyć nie tylko rozwojowi poznawczemu, ale przede wszystkim rozwojowi osobowości uczniów tak, aby wykształcić w nich wiarę we własne możliwości i poczucie własnej wartości.

Torrance sformułował 20 zasad, których wdrożenie przyczyni się do stworzenia klimatu kreatywnego w środowisku szkolnym, a tym samym umożliwi uczniom „połknięcie bakcyła kreatywności”:

1. **Ceń myślenie twórcze.** Nauczyciel powinien uważnie wsłuchiwać się w pomysły uczniów i nagradzać wszelkie wysiłki samodzielnego zmiernienia się z danym problemem. Jest to istotne szczególnie w I etapie edukacji, w którym zachodzi intensywne modelowanie zachowania poprzez gratyfikowanie przez nauczyciela działań pożądaných.
2. **Uwrażliwiał dzieci na bodźce istniejące w otoczeniu.** Źródłem twórczości może być właściwie każdy bodziec, zależy to tylko od reaktywności (wrażliwości) podmiotu. Stymulacja polisensoryczna umożliwiającą postrzeganie świata z wielu perspektyw, zwiększa wrażliwość uczniów, a także uczy dostrzegania wyjątkowości w tym, co pozornie wydaje się zupełnie przeciętne/standardowe.

3. **Zachęcaj do manipulowania przedmiotami i ideami.** Należy wzmacniać tendencję małego dziecka do operowania przedmiotami, pojęciami i ideami. To operowanie polega na dowolnym, czasem całkowicie przypadkowym, łączeniu przedmiotów i pojęć, umieszczania ich w nowych kontekstach i funkcjach (np. do czego może służyć młynek do pieprzu poza mieleniem?).
4. **Ucz sposobów systematycznej analizy i oceny każdego pomysłu.** Generowanie pomysłów i nowych idei związane jest z koniecznością dokonania oceny własnych wytworów. Z jednej strony twórca może być za mało krytyczny i przyjmować jako wyjątkowe i oryginalne to, co nie zasługuje na taką ocenę, z drugiej zaś może zbyt krytycznie oceniać swoje pomysły, co powoduje odrzucenie produktów wartościowych, a czasem w ogóle zaniechanie dalszego tworzenia. Rolą szkoły, a szczególnie I i II etapu edukacyjnego jest przygotowanie uczniów do rzetelnego i trafnego oceniania efektów swoich działań. Ma to kluczowe znaczenie dla ukształtowania się metapoznania (tj. wiedzy na temat własnych procesów poznawczych, w tym funkcjonowania pamięci, uwagi, przebiegu myślenia), jak i samooceny.
5. **Ucz tolerancji wobec nowych idei.** Szkoła powinna być przestrzenią swobodnej wymiany pomysłów między uczniami i nauczycielami tak, aby uniformizacja i standaryzacja realizowania i oceniania procesu dydaktycznego, nie przesłoniła oryginalności i wyjątkowości każdej osoby. Kształtowanie postawy otwartości i szacunku wobec tego, co inne, nowe, czasem dziwne, daje uczniom możliwość bezpiecznej ekspresji siebie bez obaw o bycie wyśmianym, odrzuconym. Należy pamiętać, że jedną z najważniejszych barier procesu twórczego jest lęk przed oceną społeczną własnych wytworów.
6. **Strzeż się przed narzucaniem sztywnych schematów.** Autonomia, swoboda działania, możliwość dokonywania wyboru – to fundamentalne uwarunkowania pracy twórczej. Należy stronić przed prezentowaniem uczniom tylko jednego oczekiwanego rozwiązania danego problemu. W miarę możliwości należy spojrzeć na ten problem z różnych perspektyw, co pozwoli dostrzec nowe sposoby poradzenia sobie z nim lub też doprowadzi do jego całkowitego przeformułowania.
7. **Twórz i utrwalaj w grupie dzieci twórczą atmosferę.** Dbanie od pierwszych dni w szkole o dobrą atmosferę podczas twórczej aktywności dzieci umożliwi

zwiększenie ich otwartości i poczucia bezpieczeństwa. „Kąpiel twórcza” polegająca na swobodnej ekspresji siebie za pomocą dowolnych środków artystycznych, niepodlegająca ocenie zewnętrznej, stanowi dobry punkt wyjścia do budowania klimatu kreatywnego szkoły.

8. **Ucz dziecko, aby ceniło swe myślenie twórcze.** Warto, aby uczeń nie lekceważył swoich twórczych pomysłów, gdyż zazwyczaj do nich już nie wróci i nie będzie mógł wykorzystać ich w procesie samodoskonalenia. Niektóre wytwory wymagają modyfikacji, zaś sama modyfikacja czasu (odpoczynku lub odpowiedniego doświadczenia życiowego). Stąd ważne jest uwiecznienie pomysłów uczniów np. w postaci samodzielnie prowadzonego portfolio.
9. **Wyrabiaj w uczniach umiejętność unikania sankcji ze strony kolegów.** Uczniowie wybitnie twórczy często spotykają się ze społecznym odrzuceniem z powodu swojego specyficznego zachowania: pochłonięcia jakimś problemem bez uwzględnienia okoliczności zewnętrznych, operowania kodem rozwiniętym i myśleniem abstrakcyjnym (niedostępnym jeszcze w takiej postaci ich rówieśnikom), emanowaniem swoją wyższością nad innymi. Optymalną postawą ułatwiającą swobodny rozwój kreatywności w klasie jest kształtowanie w uczniach wybitnie twórczych odwagi do wyrażania własnych poglądów i idei z jednoczesnym poszanowaniem innych (złoty środek między indywidualizmem, a unifikacją; między megalomanią, a zakompleksieniem).
10. **Dostarczaj informacji dotyczących procesu twórczego.** Uczniowie powinni posiadać wiedzę na temat przebiegu procesu twórczego, gdyż dzięki niej będą lepiej kontrolować i rozumieć swoje działania kreatywne. Świadomość konieczności odpoczynku, znajomość technik i strategii myślenia twórczego, umiejętność redukowania barier kreatywności to kluczowe czynniki decydujące o efektywności twórczości i podejmowaniu wysiłku jej kontynuacji (pomimo chwilowych niezadowolających efektów pracy lub negatywnych informacji zwrotnych ze stron otoczenia).
11. **Rozwiewaj obawy, których źródłem są arcydzieła.** Nauczyciel powinien uświadomić uczniom, że rolą myślenia twórczego nie jest tworzenie arcydzieł, ale przede wszystkim praktyczne rozwiązywanie problemów. Ponadto uczniowie aspirujący do bycia twórcami (w znaczeniu elitarnym), muszą na podstawie biografii sławnych osób, poznać proces stawanie się mistrzem

w jakiejś dziedzinie (połączenie talentu i pracowitości, regularnego treningu) tak, aby zrozumieć rolę zaangażowania zadaniowego i motywacji w aktualizowaniu własnego potencjału.

12. **Wspieraj i oceniaj uczenie się inicjowane przez same dzieci.** Zadaniem nauczyciela jest podtrzymywanie ciekawości dzieci i inicjatywy w zdobywaniu przez nie wiedzy. Właściwą postawą, szczególnie w I etapie edukacyjnym, jest responsywność rozumiana jako gotowość reagowania adekwatnego do potrzeb dziecka.
13. **„Zabijaj uczniom ćwieka”.** Źródłem twórczości jest zdziwienie, stąd zadaniem nauczyciela jest stymulowanie ciekawości poznawczej uczniów poprzez zadawanie niestandardowych pytań, informowanie ich o aktualnych odkryciach i zaskakujących zjawiskach w świecie przyrodniczym i społecznym.
14. **Stwarzaj sytuacje wymagające twórczego myślenia.** Nauczyciel powinien stwarzać uczniom sytuacje wymagające twórczego myślenia, stawiając przed nimi nieszablonowe problemy do rozwiązania. Zamiast zwyczajnego pytania: *kto jest bohaterem bajki?*, może zadać pytanie: *jakiego bohatera/kogo najbardziej wam brakowało w bajce?* Samo włączenie negacji w treść pytania zmienia kierunek myślenia podczas poszukiwania na nie odpowiedzi. Należy pamiętać, że problemy do rozwiązania przez uczniów powinny być dostosowane do poziomu ich możliwości, gdyż stawianie zadań zbyt trudnych, blokuje proces twórczy i rodzi frustrację.
15. **Zapewnij uczniom zarówno okresy wzmożonej aktywności, jak i względnego spokoju.** Intensywne okresy pracy twórczej powinny być przerywane odpoczynkiem. Wówczas dochodzi do tzw. inkubacji, tj. pozaświadomego dojrzewania pomysłu i ewentualnych rozwiązań problemu. Przesadna eksploatacja potencjału twórczego uczniów może doprowadzić do przemęczenia i znużenia działalnością kreatywną, a twórczość bez przyjemności osobistej ze strony twórcy, traci rację bytu.
16. **Udostępniaj środki niezbędne do realizacji pomysłów.** Kluczowe znaczenie dla rozwoju twórczości ma to, że wartościowe pomysły można przynajmniej w jakimś stopniu zrealizować. Nauczyciel powinien być swoistym mentorem, który w przypadku dostrzeżenia przez ucznia trudności we wdrażaniu pomysłu, doradzi mu, w jaki sposób mógłby je pokonać. Ważne jest nie wskazywanie

konkretnych kroków, ale wielu możliwości, które uczeń samodzielnie skonfrontuje ze swoimi aktualnymi potrzebami (zamiast gotowych rozwiązań, propozycja kilku ścieżek, które pomogą znaleźć optymalne rozwiązanie).

17. Utrwalaj zwyczaj pełnej realizacji pomysłów. Czasami uczniom brakuje determinacji w realizowaniu swoich całkiem dobrych pomysłów. Ważne jest, aby na podstawie przykładów z nauki, historii sztuki, biografii wybitnych postaci, zrozumieli konieczność sprawdzenia idei w praktyce i wytworzyli w swoim działaniu skrypt „materialnej obróbki” pomysłu. Uświadomienie sobie długości drogi, jaka jest do przebycia między ideą a jej wcieleniem w życie, może być ogólną perspektywą edukacyjną, właściwie kształtującą motywację do rozwoju i stawiania sobie kolejnych celów do realizacji.

18. Rozwijaj konstruktywny krytycyzm. Konstruktywna krytyka nie polega tylko na pokazaniu braków i słabych stron wytworu. Wskazuje ona konkretne środki i kroki, jaki należy podjąć, aby jakość ocenianego dzieła uległa polepszeniu.

19. Zachęcaj do zdobywania wiedzy z różnych dziedzin. Najbardziej twórcze pomysły rodzą się na styku różnych dziedzin. Zbyt jednostronne (specjalistyczne) podejście do tematu może zablokować możliwość zredefiniowania problemu i odkrycia jego właściwej istoty. Swobodne manipulowanie ideami i pojęciami, łączenie ich w ramach wielu dyscyplin i przedmiotów, może doprowadzić do wytworzenia zupełnie nowej jakości, często o charakterze innowacji.

20. Rozpalaj twórczość w innych nauczycielach. Tworzenie środowiska kreatywnego w szkole wymaga zaangażowania wielu podmiotów i osób. Jeden kreatywny nauczyciel, choć może wiele zrobić w ramach swoich zajęć, nie zmieni ogólnej atmosfery szkoły. Współpraca pedagogów w zakresie rozwijania myślenia twórczego uczniów przy odpowiedniej motywacji każdej z osób, może przyczynić się do powstania tzw. efektu synergii (wartość sumy efektów pracy zespołowej jest większa niż suma efektów pracy jednostek).

Podane wyżej zasady mające formę mniej lub bardziej szczegółowych imperatywów, stanowią, obok konstruktywizmu poznawczego w duchu neo-Piagetowskim, transgresjonizmu J. Kozielskiego podstawowe założenia, które przyjąłem, opracowując prezentowany program nauczania. Realizacja tych założeń będzie

widoczna zarówno w celach programu, proponowanych treściach i metodach kształcenia, jak i sposobach oceniania osiągnięć uczniów.

2. Cele kształcenia i wychowania

Program nauczania jako zbiór założeń określających sposób realizacji podstawy programowej zawiera wykaz celów, jakimi powinien kierować się nauczyciel, planując działania służące jego wdrożeniu. Zgodnie z zaleceniami klasycznej dydaktyki, podzielono cele na ogólne i szczegółowe, zaś same cele szczegółowe na podstawowe i rozszerzające, uwydatniając w ten sposób specyficzne potrzeby uczniów zdolnych.

2.1. Cele ogólne

Cele ogólne programu są zgodne z celami edukacji wczesnoszkolnej:

1. Wspomaganie dziecka w rozwoju intelektualnym, emocjonalnym, społecznym, etycznym, fizycznym i estetycznym.
2. Przygotowanie dziecka do życia w zgodzie z samym sobą, ludźmi i przyrodą.
3. Opanowanie umiejętności odróżniania dobra od zła.
4. Rozwinięcie świadomości przynależności społecznej (do rodziny, grupy rówieśniczej, wspólnoty narodowej).
5. Zrozumienie przez dziecko konieczności dbania o przyrodę i najbliższe otoczenie.
6. Ukształtowanie systemu wiadomości i umiejętności potrzebnych dziecku do poznawania i rozumienia świata, radzenia sobie w codziennych sytuacjach oraz kontynuowania nauki w klasach IV-VI szkoły podstawowej.
7. Rozwijanie predyspozycji i zdolności poznawczych dziecka.
8. Kształtowanie u dziecka pozytywnego stosunku do nauki oraz rozwijanie ciekawości poznawczej oraz dążenia do prawdy.
9. Rozwijanie samodzielności oraz odpowiedzialności za siebie i najbliższe otoczenie.
10. Rozwinięcie cech osobowości dziecka koniecznych do aktywnego i etycznego uczestnictwa w życiu społecznym.

2.2. Cele szczegółowe

Realizacja celów ogólnych będzie możliwa poprzez realizację celów szczegółowych. Warto podkreślić, że zintegrowany charakter edukacji wczesnoszkolnej powoduje, że niektóre cele szczegółowe wzajemnie warunkują się lub też uzupełniają się. Stąd, mając na względzie potrzebę uporządkowania treści, cele szczegółowe przedstawiono w ramach typów kompetencji (kompetencja rozumiana jako zdolność i gotowość do wykorzystania zadań na określonym poziomie): poznawcze, osobowościowe, społeczne oraz sprawności: fizyczne, muzyczne, plastyczne, techniczne, informatyczne z podziałem na cele podstawowe i rozszerzające.

KOMPETENCJE POZNAWCZE

Cele podstawowe:

- Rozwijanie umiejętności posługiwania się językiem mówionym i pisany;
- Opanowanie umiejętności czytania, pisania oraz pracy z tekstem zarówno w sytuacjach szkolnych, jak i w życiu codziennym;
- Opanowanie umiejętności wyrażania własnych wrażeń i refleksji za pomocą języka mówionego i pisanego;
- Rozwijanie zainteresowań literaturą piękną;
- Opanowanie umiejętności podstawowej komunikacji w języku obcym;
- Opanowanie umiejętności planowania i przeprowadzania prostego procesu badawczego ukierunkowanego na znalezienie odpowiedzi na sformułowane pytanie badawcze;
- Rozwinięcie wiedzy przyrodniczej i zainteresowań najbliższym otoczeniem;
- Opanowanie umiejętności klasyfikowania obiektów;
- Opanowanie podstawowych umiejętności rachunkowych w zakresie dodawania, odejmowania, mnożenia i dzielenia;
- Rozwijanie umiejętności rozwiązywania zadań matematycznych;
- Zdobywanie podstawowej wiedzy dotyczącej figur geometrycznych z bezpośrednim przełożeniem jej na codzienną praktykę (dostrzeganie figur i ich własności w najbliższym otoczeniu);

- Opanowanie umiejętności dokonywania pomiarów (wagi, długości, szerokości, wysokości, objętości);
- Opanowanie umiejętności rozpoznawania pieniędzy i wykonywania obliczeń pieniężnych.

Cele rozszerzające:

- Rozwijanie metapoznania, w tym świadomości w zakresie preferowanych technik uczenia się i zapamiętywania materiału;
- Rozwijanie swobodnej twórczości językowej dzieci i czerpanie przyjemności z tej formy aktywności;
- Rozwijanie zainteresowań związanych z kulturą kraju, którego język nauczany jest jako język obcy;
- Rozwijanie postawy zaangażowania czytelniczego;
- Rozwijanie umiejętności samodzielnego tworzenia treści zadań matematycznych;
- Opanowanie umiejętności dokonywania pomiarów z wykorzystaniem alternatywnych środków dostępnych w najbliższym otoczeniu (poza standardowymi przyrządami pomiarowymi).

KOMPETENCJE OSOBOWOŚCIOWE:

Cele podstawowe:

- Rozwijanie poczucia sprawczości i podmiotowości uczniów;
- Rozumienie podstawowych wartości: dobro – zło, prawda – kłamstwo w sytuacjach codziennych;
- Rozwijanie wiary we własne możliwości;
- Rozwijanie kontroli emocjonalnej polegającej na reagowaniu adekwatnym do charakteru bodźca; opanowanie umiejętności odroczenia reakcji w czasie (kiedy sytuacja nie pozwala na swobodą ekspresję własnych emocji);
- Wytworzenie i utrwalenie pozytywnej postawy ucznia wobec szkoły i edukacji.

Cele rozszerzające:

- Kształtowanie emocjonalnej odporności na porażki;

- Rozwijanie świadomości w zakresie posiadanego potencjału poznawczo-osobowościowego;
- Kształtowanie postawy tolerancji wobec pomysłów i idei innych osób;
- Opanowanie umiejętności stawiania sobie celów adekwatnych do posiadanych możliwości;
- Kształtowanie odwagi twórczej i strategii radzenia sobie z obniżaniem lęku przed społeczną oceną własnych wytworów.

KOMPETENCJE SPOŁECZNE

Cele podstawowe:

- Rozwijanie umiejętności współpracy z innymi uczniami;
- Czerpanie przyjemności z relacji z rówieśnikami;
- Wykazywanie się inicjatywą w relacjach interpersonalnych;
- Opanowanie umiejętności efektywnego komunikowania się z innymi ludźmi;
- Opanowanie umiejętności prezentowania i uzasadniania własnego zdania/opinii;
- Ukształtowanie postawy szacunku i tolerancji wobec osób innej narodowości, religii, prezentujących inną kulturę, zwyczaje i światopogląd;
- Kształtowanie postawy troski o równowagę w środowisku, z uwzględnieniem potrzeb organizmów żywych, tj. ludzi, zwierząt i roślin.

Cele rozszerzające:

- Ukształtowanie postawy gotowości do niesienia bezinteresownej pomocy osobom w potrzebie;
- Opanowanie umiejętności planowania pracy zespołowej, w tym dzielenia obowiązków i zadań między poszczególnych członków grupy;
- Kształtowanie postawy tolerancji wobec uczniów z niepełnosprawnościami;
- Podejmowanie inicjatyw o charakterze prospołecznym.

SPRAWNOŚCI: FIZYCZNE, MUZYCZNE, PLASTYCZNE, TECHNICZNE, INFORMATYCZNE

Cele podstawowe:

- Rozwijanie aktywności ruchowej uczniów, w tym sportowej i motorycznej;

- Kształtowanie postaw prozdrowotnych (w tym dbałości o własne bezpieczeństwo i prawidłowych nawyków higienicznych);
- Kształtowanie postawy aktywnego spędzania czasu wolnego;
- Opanowanie umiejętności wyrażania własnych wrażeń i refleksji za pomocą działań artystycznych, w tym szczególnie muzycznych i plastycznych;
- Rozwijanie umiejętności percepcji muzyki oraz spontanicznego jej tworzenia;
- Rozwijanie zdolności percepcji dzieł plastycznych oraz spontanicznego ich tworzenia w dowolnej technice;
- Opanowanie umiejętności korzystania z komputera przy rozwiązywaniu problemów wymagających poszukiwania nowych lub sprawdzenia posiadanych informacji;
- Kształtowanie postawy bezpiecznego korzystania z komputera;
- Kształtowanie postawy bezpiecznego uczestniczenia w ruchu drogowym;
- Rozwijanie świadomości technicznej dotyczącej budowy, funkcji i możliwego zakresu modyfikacji podstawowych urządzeń codziennego użytku;

Cele rozszerzające:

- Kształtowanie postawy *fair play* podczas działań o charakterze rywalizacyjnym;
- Rozwinięcie zainteresowań aktualnym życiem kulturalnym, w tym uczestniczenie w wydarzeniach artystycznych, chodzenie do kina/teatru/galerii;
- Kształtowanie podstawowej wiedzy o historii sztuki, w tym wiedzy dotyczącej dawnych osiągnięć muzycznych, plastycznych, teatralnych;
- Opanowanie umiejętności samodzielnego realizowania własnych twórczych pomysłów z wykorzystaniem komputera i nowych technologii;
- Kształtowanie umiejętności iteracyjnego transformowania urządzeń i przedmiotów celem usprawnienia lub zmiany ich funkcji.

3. Treści kształcenia

Proponowane w niniejszym programie treści kształcenia zostały podzielone na podstawowe (bezpośrednio odpowiadające efektom kształcenia zawartym w podstawie programowej obowiązujące wszystkich uczniów) i rozszerzające (wykraczające zakresem poza podstawę programową, ale tematycznie bezpośrednio

do niej nawiązujące, skierowane przede wszystkim do uczniów ze szczególnymi uzdolnieniami i/lub zainteresowaniami). Treści kształcenia zaprezentowano w podziale na typy edukacji z uwzględnieniem całego I etapu edukacyjnego (zgodnie z Rozporządzeniem MEN z dnia 30 maja 2014 r.).

TREŚCI KSZTAŁCENIA

1. Edukacja polonistyczna

Obszar nadrzędny	Zagadnienia szczegółowe	Osiągnięcia ucznia
Korzystanie z informacji	Uważne słuchanie wypowiedzi i korzystanie z przekazywanych informacji	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - słucha wypowiedzi rówieśników i dorosłych, stara się zrozumieć sens komunikatu, - zadaje pytania i udziela odpowiedzi, rozumiejąc kontekst komunikacyjny, - stosuje zwroty grzecznościowe w relacji komunikacyjnej nadawca-odbiorca, - uczestniczy w rozmowach na tematy związane z życiem w domu i w szkole (dotyczące bieżących spraw), - komunikuje i opisuje własne stany wewnętrzne, - słucha i rozumie teksty czytane przez dorosłych oraz prezentowane w wersji audio, - wyraża w rozmowie własne zdanie na dany temat, - bierze udział w dyskusji podczas zajęć, - koduje i odkodowuje informacje, rysunki, piktogramy, znaki informacyjne i napisy, - zna wszystkie litery alfabetu i znaki interpunkcyjne, - świadomie operuje terminami: głoska, litera, sylaba,
	Rozumienie sensu kodowania i dekodowania informacji	
	Wyszukiwanie w tekście potrzebnych informacji i korzystanie ze słowników i encyklopedii dla dzieci	

Obszar nadrzędny	Zagadnienia szczegółowe	Osiągnięcia ucznia
Analizowanie i interpretowanie tekstów kultury	Znajomość form użytkowych i korzystanie z nich	<p>wyraz, zdanie,</p> <ul style="list-style-type: none"> - rozumie sens tekstów przeznaczonych dla dzieci, potrafi zaprezentować fabułę opowieści w kilkudzaniowej wypowiedzi, - czyta ze zrozumieniem w celu wyszukania w tekście i wyodrębnienia konkretnych informacji, - samodzielnie korzysta z podręczników, ćwiczeń i zeszytów zawierającymi rysunki, tabele, mapy itp., - korzysta ze słowników, encyklopedii i leksykonów przeznaczonych dla dzieci (w wersji tradycyjnej i multimedialnej), - rozróżnia podstawowe formy użytkowe wypowiedzi ustnych i pisemnych, - formułuje formy użytkowe wypowiedzi, jak: list, życzenia, zawiadomienia, ogłoszenia, notatki do kroniki klasowej. <p>Rozszerzające:</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - rozumie współwystępowanie w komunikacji mowy werbalnej i niewerbalnej, - potrafi zwizualizować wybrane polecenia za pomocą mapy mentalnej, diagramu, obrazka, - stosuje parafrazy w komunikacji, potwierdzając swoją aktywną postawę słuchacza.
	Kształtowanie wrażliwości estetycznej poprzez kontakt z literaturą	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - odbiera tekst literacki, w pełni angażując swoje uczucia i myśli – wzrusza się, zachwyca, jest zaskoczony, jest rozczarowany pod wpływem tekstu literackiego,
	Rozszerzanie zasobu słownictwa poprzez kontakt z dziełami literackimi	<ul style="list-style-type: none"> - zaznacza w tekście literackim wybrane fragmenty odnoszące się do wskazanego tematu/zagadnienia, - poszerza zasób słownictwa i stosuje nowo poznane słowa w komunikacji, - skupia uwagę na analizowanym tekście,
Analizowanie tekstu literackiego pod w aspekcie czasu i miejsca akcji oraz głównych bohaterów.	<ul style="list-style-type: none"> - zna rodzaje tekstów literackich i właściwie identyfikuje je, czytając konkretny utwór, - określa czas i miejsce akcji, - wskazuje głównych bohaterów, - opowiada przebieg zdarzeń, 	

Obszar nadrzędny	Zagadnienia szczegółowe	Osiągnięcia ucznia
Tworzenie wypowiedzi	Czytanie tekstów i recytowanie wierszy z uwzględnieniem interpunkcji i intonacji.	<ul style="list-style-type: none"> - czyta teksty z uwzględnieniem interpunkcji i intonacji, - recytuje wiersze z uwzględnieniem interpunkcji i intonacji. <p>Rozszerzające</p>
	Czytanie wybranych przez siebie i wskazanych przez nauczyciela książek, wypowiedzianie się na ich temat.	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - podaje alternatywne zakończenia bajek, baśni, opowiadań, - zadaje pytania do tekstu literackiego, - podaje alternatywne tytuły bajek, baśni, opowiadań, - opowiada teksty literackie według wydarzeń w odwróconej kolejności chronologicznej, - korzysta z biblioteki, - samodzielnie wybiera sobie książki do czytania, - odczuwa przyjemność z lektury tekstów literackich.
	Tworzenie kilkudzaniowych wypowiedzi w formie ustnej i pisemnej	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - tworzy krótkie opowiadanie na wybrany temat, - konstruuje opisy ilustracji zarówno w formie pisemnej, jak i ustnej, - potrafi napisać list prywatny, w którym wyraża w sposób skuteczny określoną intencję,
	Dobieranie właściwych form komunikowania się w różnych sytuacjach społecznych	<ul style="list-style-type: none"> - konstruuje formy okazjonalne typu życzenia, zaproszenia, - potrafi dostosować komunikat werbalny do kontekstu społecznego z uwzględnieniem charakteru odbiorcy (np. rówieśnik/osoba dorosła; rodzic/nauczyciel) i celu komunikacji,
	Aktywne uczestniczenie w rozmowie	<ul style="list-style-type: none"> - zadaje pytania związane z tematem rozmowy, - udziela odpowiedzi związanych z treścią pytania i tematem rozmowy, - inicjuje rozmowy,
Dbłość o kulturę wypowiedziania się	<ul style="list-style-type: none"> - prezentuje własne zdanie i formułuje wnioski, - poszerza zakres słownictwa, - poprawnie artykułuje głoski, - poprawnie akcentuje wyrazy, 	

Obszar nadrzędny	Zagadnienia szczegółowe	Osiągnięcia ucznia
	<p>Rozumienie podstawowych terminów językoznawczych typu: wyraz, głoska, litera, sylaba, zdanie</p>	<ul style="list-style-type: none"> - stosuje pauzy, - stosuje właściwą intonację, wypowiadając zdania pytające, oznajmujące i rozkazujące, - stosuje formuły grzecznościowe, - rozumie, czym jest litera, głoska i sylaba, wskazuje na przykładach różnice między pojęciami, - rozumie, czym jest zdanie i w jaki sposób jest zbudowane,
	<p>Dbłość o poprawność i estetykę pisma</p>	<ul style="list-style-type: none"> - dzieli wyrazy na sylaby, - oddziela wyrazy w zdaniu, - oddziela zdania w tekście, - pisze czytelnie i estetycznie, - ćwiczy estetykę pisma pomimo napotykaných trudności, - dba o poprawność gramatyczną wypowiedzi pisemnych, - dba o poprawność interpunkcyjną wypowiedzi pisemnych, - dba o poprawność ortograficzną wypowiedzi pisemnych,
	<p>Sprawność w zakresie przepisywania tekstu oraz pisania z pamięci i ze słuchu</p>	<ul style="list-style-type: none"> - poprawnie przepisuje teksty z książki, tablicy, - pisze dyktanda, zwracając uwagę na poprawność ortograficzną i interpunkcyjną. <p>Rozszerzające</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wykazuje gotowość do łagodzenia dyskusji opartych na konflikcie, - wymyśla pomysły na tematy rozmów, - tworzy oryginalne pomysły życzeń, - uzasadnia własne zdanie w dyskusji, - tworzy wypowiedzi w ramach treningu twórczości (np. odpowiada na pytania: Co by było, gdyby wszyscy ludzie mówili w jednym języku?); - jest aktywny w poszerzaniu zakresu słownictwa poprzez korzystanie ze słowników i dopytywanie o znaczenie pierwszy raz usłyszanych terminów, - uzupełnia zdania według podanego schematu literowego, np. K M W (Koty mieszkają wszędzie),

Obszar nadrzędny	Zagadnienia szczegółowe	Osiągnięcia ucznia
		<ul style="list-style-type: none"> - pisze, starając się zachować reguły kaligrafii, - generuje neologizmy, nadając im oryginalne znaczenia.
Wypowiadanie się w małych formach teatralnych	Uczestnictwo w zabawie teatralnej	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ilustruje mimiką, gestem, ruchem zachowania bohatera literackiego, - wie, czym jest rekwizyt i umie posłużyć się nim w odgrywanej scenie, - wyraża swoje emocje i myśli w zabawie teatralnej. <p>Rozszerzające</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - tworzy tekst (scenariusz) przedstawienia, - jest aktywny w zajęciach dramy kreatywnej.
	Rozumienie umownego znaczenia rekwizytu	

2. Język obcy nowożytny

Obszar nadrzędny	Zagadnienia szczegółowe	Osiągnięcia ucznia
Świadomość językowa	Różnorodność języków na świecie Świadomość funkcji języka i potrzeby uczenia się języków obcych	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wie, że ludzie posługują się różnymi językami, - potrafi omówić funkcje języka na przykładach, - potrafi wyjaśnić, dlaczego warto uczyć się języków obcych, <p>- korzysta ze słowników i innych pomocy podczas nauki języka obcego.</p> <p>Rozszerzające</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - potrafi dopasować nazwy krajów do nazw języków, którymi posługują się obywatele danego kraju, - zachęca swoich rówieśników do nauki języka
	Korzystanie ze słowników i innych pomocy podczas nauki języka obcego	

Obszar nadrzędny	Zagadnienia szczegółowe	Osiągnięcia ucznia
Komunikacja w języku obcym	<p>Reagowanie na polecenia nauczyciela</p> <p>Współpraca z rówieśnikami w trakcie nauki</p> <p>Recytowanie wierszy i śpiewanie piosenek</p> <p>Udział w miniprzedstawieniach teatralnych</p>	<p>obcego,</p> <ul style="list-style-type: none"> - tworzy swój własny słownik z poznanymi słówkami w jęz. obcym, - podczas oglądania filmów i bajek korzysta z opcji włączania wersji językowej (np. angielskiej/niemieckiej). <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - reaguje werbalnie i niewerbalnie na proste polecenia nauczyciela, - współpracuje z rówieśnikami podczas wykonywania ćwiczeń w jęz. obcym, - recytuje krótkie wiersze w jęz. obcym, - zadaje pytania i udziela odpowiedzi w ramach wyuczonych zwrotów, - śpiewa piosenki, - nazywa obiekty z otoczenia i opisuje je, - bierze udział w miniprzedstawieniach teatralnych, uczy się na pamięć swojej roli i odgrywa ją. <p>Rozszerzające</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - w sposób naturalny komunikuje się z swoimi rówieśnikami w jęz. obcym (np. korzystając z wybranych zwrotów opanowanych podczas zajęć), - słucha piosenek w jęz. obcym w wolnym czasie.
Rozumienie wypowiedzi ze słuchu	<p>Rozróżnianie znaczenia wyrazów o podobnym brzmieniu</p> <p>Rozpoznawanie i stosowanie zwrotów używanych na co dzień</p> <p>Rozumienie ogólnego sensu krótkich tekstów literackich w jęz. obcym</p> <p>Rozumienie sensu prostych dialogów</p>	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - rozróżnia znaczenie wyrazów o podobnym brzmieniu, - rozpoznaje zwroty stosowane na co dzień i potrafi się nimi posługiwać, - rozumie ogólny sens krótkich opowiadań i baśni przedstawianych także za pomocą obrazów, gestów, - rozumie sens prostych dialogów w historyjkach obrazkowych (także w nagraniach audio i video) <p>Rozszerzające</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - spontanicznie używa poznane zwroty w jęz. obcym na co dzień, - samodzielnie sprawdza znaczenie zwrotów w jęz. obcym usłyszane np. w mediach.

Obszar nadrzędny	Zagadnienia szczegółowe	Osiągnięcia ucznia
Czytanie ze zrozumieniem	Czytanie wyrazów	Uczeń: - czyta ze zrozumieniem wyrazy, - czyta ze zrozumieniem proste i krótkie zdania.
	Czytanie prostych zdań	Rozszerzające Uczeń: - samodzielnie poszerza zakres słownika, - modyfikuje proste zdania w jęz. obcym np. poprzez zmianę podmiotu, orzeczenia.
Pisanie	Pisanie wyrazów	Uczeń: - pisze podstawowe wyrazy ze słuchu,
	Przepisywanie wyrazów i prostych zdań	- opisuje ilustracje zwierząt, owoców, warzyw, pojazdów, części garderoby, części ciała, - przepisuje wyrazy i zdania z podręcznika lub tablicy. Rozszerzające Uczeń: - wpisuje wyrazy do swojego słownika.

3. Edukacja muzyczna

Obszar nadrzędny	Zagadnienia szczegółowe	Osiągnięcia ucznia
Odbiór muzyki	Śpiewanie prostych melodii i piosenek z repertuaru dziecięcego	Uczeń: - wykonuje proste melodie oraz piosenki z repertuaru dziecięcego indywidualnie i w zespole, - śpiewa z pamięci hymn narodowy i inne teksty dziedzictwa kulturowego,
	Odtwarzanie prostych rytmów głosem i na instrumentach perkusyjnych	- odtwarza głosem proste rytmy, - reaguje na zmiany rytmiczne za pomocą sylab rytmicznych, gestów i ruchu,

Obszar nadrzędny	Zagadnienia szczegółowe	Osiągnięcia ucznia
	Odtwarzanie prostych melodii i akompaniamentów na instrumentach melodycznych	<ul style="list-style-type: none"> - akompaniuje do piosenek i zabaw z wykorzystaniem różnych przedmiotów, instrumentów perkusyjnych i melodycznych, - reaguje ruchem na puls rytmiczny i jego zmiany, np. maszeruje, biega, podskakuje w zależności od zmiany tempa, metrum i dynamiki - tańczy podstawowe kroki i figury krakowiaka, polki oraz innego, prostego tańca ludowego, np. oberka,
	Wyrażanie nastroju i charakteru muzyki poprzez ruch	<ul style="list-style-type: none"> - wypowiada rytmicznie słowa, zdania, wiersze i wyliczanki, z odpowiednią intonacją, akcentem, - rozróżnia podstawowe elementy muzyki (melodia, rytm, wysokość dźwięku, akompaniament, tempo, dynamika),
	Znajomość podstawowych kroków i figur tańców ludowych	<ul style="list-style-type: none"> - zapisuje i odczytuje znaki notacji muzycznej, jak: nuty na pięciolinii, wartości rytmiczne nut i pauz oraz wyraża ruchowo czas wartości rytmicznych nut i pauz, - świadomie i aktywnie słucha muzyki i wypowiada się na temat słuchanych utworów, - ilustruje słuchaną muzykę poprzez działania plastyczne i teatralne,
	Rozróżnianie podstawowych elementów muzyki i znaków notacji muzycznej	<ul style="list-style-type: none"> - odtwarza ruchem zmiany dynamiczne słuchanych utworów muzycznych, - rozróżnia utwory wykonane: solo i zespołowo, na chór i orkiestrę, - wymienia podstawowe instrumenty, jak: fortepian, gitara, skrzypce, trąbka, flet, perkusja i odróżnia ich dźwięki,
	Świadome i aktywne słuchanie muzyki	<ul style="list-style-type: none"> - rozpoznaje podstawowe głosy ludzkie (sopran, bas), - rozpoznaje podstawowe formy muzyczne – AB, ABA i wskazuje ruchem lub gestem ich kolejne części.
		<p>Rozszerzające</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wykonuje dowolny rodzaj tańca poza poznanymi w szkole, - wykorzystuje przedmioty codziennego użytku do improwizacji muzycznych, - orientuje się w standardach muzyki klasycznej, - uczestniczy w koncertach muzycznych, - regularnie gra na dowolnym instrumencie, - czerpie przyjemność ze słuchania i wykonywania muzyki.

Obszar nadrzędny	Zagadnienia szczegółowe	Osiągnięcia ucznia
Tworzenie muzyki	Tworzenie ilustracji dźwiękowych	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wie, że muzykę można zapisać i odczytać, - odtwarza dzieło plastyczne lub ilustruje tekst literacki poprzez grę na instrumentach perkusyjnych i melodycznych, - improwizuje głosem, - improwizuje ruchem do muzyki, - tworzy proste układy taneczno-rytmiczne, - wykonuje proste utwory zgodnie z ich rodzajem i funkcją. <p>Rozszerzające</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - samodzielnie modyfikuje melodie (dokonuje zmiany tempa, rytmu, dynamiki), - tworzy własne, proste utwory muzyczne.
	Improwizowanie ruchowe do muzyki	
	Improwizacje głosem i na instrumentach	
	Wykonywanie prostych utworów	

4. Edukacja plastyczna

Obszar nadrzędny	Zagadnienia szczegółowe	Osiągnięcia ucznia
Percepcja sztuki	Określanie swojej przynależności kulturowej poprzez kontakt z wybranymi dziełami sztuki i uczestniczenie w wydarzeniach kulturalnych	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - rozpoznaje wybrane dzieła sztuki należące do dziedzictwa kultury, wypowiada się na ich temat, potrafi wskazać ich autorów, - uczestniczy w lokalnym życiu kulturalnym poprzez bezpośrednie uczestniczenie w wydarzeniach artystycznych, - odwiedza galerie, muzea i skanseny, - identyfikuje się z kulturą i tradycją własnego narodu i „małej ojczyzny”, - zna regionalnych twórców i ich dzieła, - korzysta z zasobów medialnych w swojej własnej działalności twórczej z poszanowaniem praw autora
	Korzystanie z przekazów medialnych	

Obszar nadrzędny	Zagadnienia szczegółowe	Osiągnięcia ucznia
Ekspresja przez sztukę	Działalność twórcza	<p>do swego dzieła.</p> <p>Rozszerzające</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - uczestniczy w warsztatach, plenerach, konkursach plastycznych, - uwrażliwia innych na poszanowanie praw autorskich i korzystanie z utworów innych osób zgodnie z elementarną wiedzą o prawach twórcy do swego dzieła.
	Realizacja prostych projektów użytkowych	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ilustruje sceny i sytuacje (realne i fantastyczne) inspirowane wyobraźnią, baśnią, opowiadaniem, - ilustruje muzykę, - korzysta z narzędzi multimedialnych, - podejmuje spontaniczną działalność plastyczną, - posługuje się takimi środkami wyrazu plastycznego, jak: kształt, barwa, faktura, - tworzy kompozycje na płaszczyźnie i w przestrzeni, - zna różnorodne techniki plastyczne i odbiera je w sposób świadomy, - wie, jakie materiały są potrzebne do zastosowania danej techniki plastycznej, - realizuje proste projekty w zakresie form użytkowych, w tym służące kształtowaniu własnego wizerunku i otoczenia oraz upowszechniania kultury w środowisku szkolnym, - rozmawia z innymi na temat swoich prac, - w sposób dojrzały przyjmuje ewentualną krytykę własnych prac, stara się odnaleźć w niej wskazówki do dalszej pracy. <p>Rozszerzające</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - dokonuje twórczej modyfikacji uznanych dzieł sztuki, - dokonuje elaboracji – zamykania otwartych kompozycji według własnego pomysłu i uznania, - wyraża swoje emocje i myśli za pomocą działań plastycznych, - czerpie przyjemność z działalności plastycznej, - tworzy kompozycje plastyczne podczas działań grupowych,

Obszar nadrzędny	Zagadnienia szczegółowe	Osiągnięcia ucznia
Recepcja sztuki	Dziedziny działalności twórczej człowieka	<ul style="list-style-type: none"> - przygotowuje plakaty z okazji wydarzeń szkolnych lub też plakaty eksponujące ważną dla niego myśl/ideę.
	Rozpoznawanie wybranych dzieł z zakresu sztuk plastycznych	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - rozróżnia takie dziedziny działalności twórczej człowieka, jak: architektura, sztuki plastyczne oraz inne dyscypliny sztuki (fotografika, film), rzemiosło artystyczne oraz sztukę ludową, - rozpoznaje wybrane dzieła architektury i sztuk plastycznych należące do polskiego i europejskiego dziedzictwa kultury, - opisuje cechy charakterystyczne tych dzieł i wyraża swoje opinie na ich temat. <p>Rozszerzające</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - podejmuje wysiłek interpretacji dzieł sztuki, - potrafi wymienić najbardziej uznane muzea na świecie, - potrafi omówić rolę sztuki w życiu człowieka.

5. Edukacja społeczna

Obszar nadrzędny	Zagadnienia szczegółowe	Osiągnięcia ucznia
<p>Relacje z innymi ludźmi</p>	<p>Odróżnianie dobra od zła.</p> <p>Relacje rodzinne</p> <p>Współpraca z innymi</p> <p>Postawa tolerancji</p> <p>Znajomość praw ucznia i jego obowiązków</p>	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - odróżnia, co jest dobre, a co złe w kontaktach z rówieśnikami i dorosłymi, - stara się być prawdomówny, - stara się być sprawiedliwy, - potrafi przyznać się do kłamstwa lub niesprawiedliwego zachowania, - nie krzywdzi innych osób, - pomaga potrzebującym, - zna podstawowe relacje między najbliższymi, - wie, jakie są jego obowiązki i podejmuje się ich realizacji, - identyfikuje się z własną rodziną, - zna tradycję swojej rodziny, - wie, jaka jest sytuacja ekonomiczna jego rodziny i uwzględnia ją w formułowaniu własnych potrzeb i oczekiwań, - współpracuje z innymi w zabawie, w nauce szkolnej i w sytuacjach życiowych, - czerpie przyjemność ze współpracy z innymi, - wie, jak należy zachowywać się w stosunku do dorosłych i rówieśników, - respektuje prawo innych do pracy i wypoczynku, - utrzymuje dobre relacje z sąsiadami, - jest tolerancyjny wobec osób innej narodowości, religii, tradycji kulturowej, - zna prawa ucznia i jego obowiązki i respektuje je, - stara się być dobrym kolegą. <p>Rozszerzające</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - w sytuacjach konfliktów klasowych dąży do rozwiązania problemu, - ma odwagę przyznać się do własnych błędów i ponieść tego konsekwencje, - prowadzi drzewo genealogiczne własnej rodziny, - rozumie i akceptuje prawo innych osób do posiadania własnych poglądów, nawet całkowicie odmiennych od jego własnych,

Obszar nadrzędny	Zagadnienia szczegółowe	Osiągnięcia ucznia
<p>Tożsamość narodowa</p>	<p>Znajomość najbliższej okolicy</p>	<p>- potrafi uargumentować swoje poglądy w rozmowie z innymi osobami, szanując przekonania rozmówcy.</p> <p>Uczeń:</p> <p>- zna najbliższą okolicę (budynki, władze, historię),</p> <p>- potrafi wymienić status administracyjny swojej miejscowości (wieś, miasto),</p>
	<p>Świadomość własnej narodowości</p>	<p>- wie, w jakim regionie mieszka,</p> <p>- uczestniczy w wydarzeniach organizowanych przez lokalną społeczność,</p>
	<p>Rola pracy w społeczeństwie</p>	<p>- wie, jakiej jest narodowości,</p> <p>- zna symbole narodowe (barwy, godło, hymn narodowy),</p> <p>- zna najważniejsze wydarzenia historyczne związane z jego ojczyzną,</p> <p>- zna ludzi szczególnie zasłużonych dla swojej miejscowości,</p> <p>- rozpoznaje flagę i hymn Unii Europejskiej,</p> <p>- potrafi omówić rolę pracy w życiu człowieka i społeczeństwa,</p> <p>- wie, jakie są najbardziej popularne zawody w Polsce,</p> <p>- wie, jaki zawód wykonują jego najbliżsi.</p> <p>Rozszerzające</p> <p>Uczeń:</p> <p>- potrafi wskazać różnice między miastem a wsią oraz uzasadnić swoje zdanie na temat: w którym miejscu żyje się lepiej: na wsi, czy w mieście?,</p> <p>- prowadzi wywiady z mieszkańcami miejscowości celem lepszego poznania jej historii.</p>
<p>Bezpieczeństwo</p>	<p>Zasady organizacji bezpiecznych zabaw</p> <p>Zagrożenia i odpowiednie zachowanie się w obliczu wystąpienia zagrożeń</p>	<p>Uczeń:</p> <p>- wie, gdzie można bezpiecznie organizować zabawy, a gdzie nie można i dlaczego,</p> <p>- zna zagrożenia ze strony ludzi,</p> <p>- potrafi powiadomić dorosłych o wypadku, zagrożeniu, niebezpieczeństwie,</p> <p>- zna numery telefonów: pogotowienia ratunkowego, straży pożarnej, policji oraz ogólnopolski numer alarmowy 112.</p>

Obszar nadrzędny	Zagadnienia szczegółowe	Osiągnięcia ucznia
		<p>Rozszerzające</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - udziela pomocy innym osobom w sytuacji zagrożenia, - zwraca uwagę swoim kolegom i koleżankom, kiedy dostrzeżga potencjalne zagrożenie w związku ze wspólnym działaniem.

6. Edukacja przyrodnicza

Obszar nadrzędny	Zagadnienia szczegółowe	Osiągnięcia ucznia
Czynności umysłowe i postawy ważne dla kształtowania się świadomego życia dziecka w zgodzie z przyrodą	Obserwowanie i prowadzenie prostych doświadczeń przyrodniczych	Uczeń: <ul style="list-style-type: none"> - przeprowadza proste eksperymenty przyrodnicze z wykorzystaniem bezpiecznych materiałów; - stawia samodzielne pytania badawcze i proste hipotezy;
	Rozwijanie myślenia przyczynowo-skutkowego	<ul style="list-style-type: none"> - podaje przyczyny obserwowanych reakcji; - wie, na czym polega ochrona przyrody i potrafi podać przykłady tego typu działań;
	Podejmowanie działań na rzecz ochrony przyrody w najbliższym otoczeniu, w tym: segregowanie śmieci, stosowanie opakowań ekologicznych, oszczędzania wody	<ul style="list-style-type: none"> - segreguje śmieci, stosuje opakowania ekologiczne (np. podczas zakupów, pakowania drugiego śniadania), dba o oszczędne używanie wody; - zdaje sobie sprawę ze szkodliwej działalności człowieka, podaje przykłady takich działań w swoim najbliższym otoczeniu (np. wypalanie lasów, zaśmiecanie lasów, wycinanie drzew, zanieczyszczenia związane z komunikacją samochodową, itp.);
	Znajomość zagrożeń i zniszczeń powodowanych przez człowieka w przyrodzie	<ul style="list-style-type: none"> - wie, w jaki sposób warunki atmosferyczne mogą wpływać na człowieka i zachowuje się adekwatnie do zaobserwowanej aury (poprzez odpowiedni ubiór, podejmowanie lub rezygnowanie z określonych aktywności); wie, jakie działania podejmują ludzie, żeby dostosować się do danych warunków atmosferycznych (np. podczas mrozów lub upałów).
	Zachowywanie się odpowiednio do warunków atmosferycznych	<p>Rozszerzające</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - samodzielnie planuje eksperymenty; - poszukuje informacji na temat interesujących zjawisk przyrodniczych w internecie;

Obszar nadrzędny	Zagadnienia szczegółowe	Osiągnięcia ucznia
		<ul style="list-style-type: none"> - zachęca do ochrony przyrody osoby w swoim najbliższym otoczeniu;
Poznanie przyrody ożywionej	<p>Opisywanie życia w wybranych ekosystemach: w lesie, ogrodzie, parku, na łące i w zbiornikach wodnych</p> <p>Znajomość warunków koniecznych do rozwoju roślin i zwierząt w gospodarstwie domowym, w szkolnych uprawach i hodowlach.</p> <p>Znajomość przykładów pożytecznej działalności roślin i zwierząt</p> <p>Znajomość zwierząt i roślin typowych dla wybranych regionów Polski; rozpoznawanie i nazywanie wybranych zwierząt egzotycznych</p>	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wie, jakie rośliny i jakie zwierzęta tworzą ekosystemy typu: las, ogród, park, łąka, staw, rzeka, jezioro, morze; - dostrzega wzajemne relacje między organizmami tworzącymi dany ekosystem; - wie, jakie warunki są niezbędne do rozwoju roślin i zwierząt; - potrafi opisać warunki konieczne do prowadzenia upraw roślinnych i hodowli zwierząt (np. w ogródku, w sadzie, gospodarstwie wiejskim, dużej fermie); - wie, jaka jest rola roślin w przyrodzie (szczególnie w życiu człowieka); - wie, jaka jest rola zwierząt w przyrodzie (szczególnie w życiu człowieka); - zna zwierzęta i rośliny typowe dla wybranych regionów Polski i świata. <p>Rozszerzające</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - samodzielnie poszukuje informacji na temat interesujących go roślin i zwierząt; - z szacunkiem odnosi się do zwierząt; - wie, jakie rośliny i zwierzęta są chronione w Polsce; rozpoznaje te organizmy w swoim najbliższym otoczeniu; - wspólnie z innymi osobami prowadzi kącik przyrodniczy w klasie.
Poznanie przyrody nieożywionej	<p>Nazywanie charakterystycznych elementów typowych krajobrazów Polski: nadmorskiego, nizinnego, górskiego</p> <p>Wyjaśnianie zależności zjawisk przyrody od pór roku</p> <p>Znajomość wpływu przyrody nieożywionej na</p>	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wymienia i rozpoznaje typowe elementy krajobrazów: nadmorskiego, nizinnego i górskiego; potrafi ocenić, jaki krajobraz dominuje w miejscu jego zamieszkania; - rozumie zależność zjawisk przyrody od pór roku; potrafi wskazać procesy zachodzące w przyrodzie w zależności od występującej pory roku; - wie, jaka jest rola światła słonecznego dla człowieka, zwierząt i roślin;

Obszar nadrzędny	Zagadnienia szczegółowe	Osiągnięcia ucznia
	<p>życie ludzi, zwierząt i roślin, w tym:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wpływ światła słonecznego na cykliczność życia na Ziemi; - znaczenie powietrza i wody dla życia człowieka, roślin i zwierząt; - znaczenie wybranych skał i minerałów dla człowieka 	<ul style="list-style-type: none"> - wie, jaki jest wpływ powietrza i wody na życie człowieka, zwierząt i roślin - potrafi podać przykłady pozytywnego i negatywnego wpływu; - potrafi wyjaśnić na przykładach, jakie jest znaczenie wybranych skał i minerałów (np. węgla, piasku, wapnia). <p>Rozszerzające</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - podaje przykłady występowania w Polsce danych typów krajobrazów; - podejmuje trud samodzielnego wyjaśniania zjawisk atmosferycznych (np. poprzez poszukiwanie informacji w internecie, przeglądanie albumów z zakresu geografii i biologii); - potrafi wyjaśnić znaczenie światła słonecznego, wody i powietrza w przyrodzie poprzez opisanie lub przeprowadzenie odpowiednich doświadczeń; - wie, że występowanie pór roku jest związane z położeniem danego miejsca na Ziemi i że w różnych częściach globu mamy różne pory roku. - wie, jakie minerały występują w jego najbliższym otoczeniu; - wie, jakie jest pochodzenie wybranych minerałów (np. węgla, piasku)
<p>Troska o zdrowie i bezpieczeństwo</p>	<p>Znajomość podstawowych zasad racjonalnego odżywiania się</p>	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wie, czym jest piramida odżywiania i w jaki sposób należy stosować ją w praktyce; - zna rolę witamin w prawidłowym funkcjonowaniu człowieka; wie, jakie produkty są źródłem witamin; - świadomie traktuje czynność odżywiania się, potrafi ocenić, jakie zachowania służą zdrowiu, a jakie mu szkodzą; - wie, jaka jest rola medycyny i lekarzy, rozumnie korzysta z usług medycznych; - dba o bezpieczeństwo swoje i innych osób, stara się przewidzieć możliwe konsekwencje własnych działań; - wie, jak zachować się w przypadku niebezpiecznych zjawisk atmosferycznych i kataklizmów typu: pożar, huragan, powódź, burza; - wie, jak zachowywać się podczas zabaw w wodzie, na lodzie, śniegu oraz podczas wycieczek, np. w górach. <p>Ponadpodstawowe:</p>
	<p>Rozumienie konieczności kontrolowania stanu zdrowia i stosowania się do zaleceń lekarza i stomatologa</p>	
	<p>Dbanie o zdrowie i bezpieczeństwo swoje i innych, w tym znajomość zasad zachowania się w sytuacjach kataklizmów</p>	

Obszar nadrzędny	Zagadnienia szczegółowe	Osiągnięcia ucznia
		<ul style="list-style-type: none"> - uczeń wie, jakie podstawowe substancje wchodzą w skład pożywienia; - uczeń wie, ile kalorii powinno przyjmować dziecko w jego wieku i orientacyjnie potrafi określić na podstawie dostępnych informacji łączną kaloryczność spożywanych posiłków; - uczeń kontroluje swoje zachowanie tak, aby nie stanowić zagrożenia dla siebie i innych osób; - uczeń udziela pomocy osobom, które znalazły się w niebezpiecznej sytuacji.

7. Edukacja matematyczna

Obszar nadrzędny	Zagadnienia szczegółowe	Osiągnięcia ucznia
Czynności umysłowe ważne dla uczenia się matematyki	Klasyfikowanie obiektów i tworzenie prostych serii; dostrzeganie i kontynuowanie regularności	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - klasyfikuje obiekty do zbiorów podanych przez nauczyciela oraz samodzielnie tworzy zbiory i kolekcje; - układa obiekty w serie rosnące i malejące;
	Ustalanie równoliczności porównywanych zestawów elementów mimo obserwowanych zmian w ich układzie; porównywanie dowolnych dwóch liczb w zakresie 1000 (słownie i z użyciem znaków: <, >, =)	<ul style="list-style-type: none"> - dostrzega zasadę danej serii i potrafi ją kontynuować; - dostrzega równoliczność porównywanych zestawów pomimo wprowadzania modyfikacji w układzie elementów składających się na te zestawy (np. zagęszczenie elementów, rozproszenie ich); - ocenia relację większości/mniejszości między dwoma dowolnymi liczbami w zakresie 1000 z wykorzystaniem znaków: <, >, =;
	Odczytywanie i zapisywanie liczb w systemie rzymskim od I do XII	<ul style="list-style-type: none"> - zdaje sobie sprawę, że ludzie używają arabskiego i rzymskiego systemu zapisu liczb; jest świadomy ich odpowiedniości; - odczytuje liczby rzymskie w zakresie od I do XII, a także zapisuje je;
	Rozpoznawanie i nazywanie podstawowych figur geometrycznych (kół, prostokątów, w tym kwadratów oraz trójkątów)	<ul style="list-style-type: none"> - rysuje odcinki stosownie do podanej długości; dba o dokładność podczas odmierzania długości odcinków; - rozpoznaje koła, trójkąty, prostokąty; - wie, że kwadrat jest prostokątem;

Obszar nadrzędny	Zagadnienia szczegółowe	Osiągnięcia ucznia
	<p>Rysowanie odcinków o podanej długości</p> <p>Obliczanie obwodów trójkątów i prostokątów (bez wyrażeń dwumianowanych i zamiany jednostek w obliczeniach formalnych)</p> <p>Wyprowadzanie kierunków od siebie i innych osób; określanie położenia obiektów względem obranego obiektu z użyciem określeń: góra, dół, przód, tył, w prawo, w lewo oraz ich kombinacji</p> <p>Dostrzeganie symetrii w dowolnych rysunkach i obiektach; rysowanie drugiej połowy symetrycznej figury</p> <p>Spostrzeganie proporcji między figurami (jedna figura jest powiększeniem lub pomniejszeniem drugiej); rysowanie figury w powiększeniu i w pomniejszeniu</p>	<ul style="list-style-type: none"> - rysuje dowolne koła, prostokąty, trójkąty; - oblicza obwody trójkątów i prostokątów oraz wykonuje odpowiadające tym obliczeniom rysunki figur; - potrafi dokładnie opisać położenie danego przedmiotu względem siebie, innych osób oraz innych przedmiotów; - dostosowuje opis lokalizacji przedmiotu do kontekstu komunikacyjnego i sytuacyjnego; - zdaje sobie sprawę ze znaczenia precyzji opisu w udzielaniu wskazówek innym osobom; - wie, czym jest symetria i rozpoznaje ją w obiektach codziennego użytku, a także na rysunkach przygotowanych przez nauczyciela; - uzupełnia rysunek o drugą połowę symetryczną względem materiału przedstawionego; - dostrzega fakt, że jedna figura stanowi powiększenie lub pomniejszenie innej figury; - potrafi narysować pomniejszoną lub powiększoną figurę. <p>Rozszerzające</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wyodrębnia w złożonych figurach elementy podstawowe; - wykorzystuje opis lokalizacji danego przedmiotu podczas wykonywania rysunku; - potrafi wytłumaczyć położenie danego obiektu osobie zainteresowanej w praktyce (np. podczas przerwy); - potrafi odróżnić naprzemiennność stron: lewa-prawa podczas komunikowania się z osobami stojącymi naprzeciwko; - potrafi wskazać przykłady symetrii w sztuce (w materiałach dostarczonych przez nauczyciela lub też samodzielnie znalezionych w internecie); - potrafi narysować pomniejszoną lub powiększoną figurę stosowanie do wskazówek (np. „około dwa razy większą/mniejszą”).
<p>Liczenie i kształcenie sprawności rachunkowych</p>	<p>Liczenie (w przód i w tył) od danej liczby po 1, dziesiątkami od danej liczby w zakresie 100 i setkami od danej liczby w zakresie 1000</p>	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - liczy po 1 od dowolnej liczby zarówno w przód, jak i w tył w zakresie 1000

Obszar nadrzędny	Zagadnienia szczegółowe	Osiągnięcia ucznia
	<p>Zapisywanie cyframi i odczytywanie liczb w zakresie 1000; rozumienie dziesiętkowego systemu pozycyjnego</p> <p>Dodawanie i odejmowanie liczb w zakresie 100 (bez algorytmów działań pisemnych); podaje z pamięci iloczyny; sprawdza wyniki dzielenia za pomocą mnożenia.</p> <p>Rozwiązywanie łatwych równań jednodziałaniowych z niewiadomą w postaci okienka bez przenoszenia na drugą stronę</p> <p>Rozwiązywanie prostych zadań tekstowych (w tym zadań na porównywanie różnicowe, ale bez porównywania ilorazowego)</p>	<p>- liczy dziesiątkami w zakresie 100 i setkami w zakresie 1000;</p> <p>- zapisuje liczby w zakresie 1000 za pomocą cyfr;</p> <p>- wie, w jaki sposób zapisywane są liczby w dziesiętkowym systemie pozycyjnym (wie, co oznaczają cyfry rzędu jedności, dziesiątek i setek);</p> <p>- sprawdza wyniki odejmowania za pomocą dodawania;</p> <p>- podaje z pamięci iloczyny z zakresu tabliczki mnożenia;</p> <p>- podaje z pamięci ilorazy z zakresu tabliczki mnożenia;</p> <p>- rozwiązuje proste równania z niewiadomą w postaci okienka;</p> <p>- wie, że przy podejmowaniu wysiłku rozwiązywania problemów matematycznych potrzebna jest cierpliwość i odpowiedni poziom koncentracji uwagi;</p> <p>- rozwiązuje proste zadania z treścią związaną z jego codziennym sprawami;</p> <p>- potrafi przedstawić treść zadań na samodzielnie przygotowanych obrazkach (potrafi zwizualizować treść zadań);</p> <p>- zauważa związek między danymi a niewiadomą i potrafi ten związek zapisać w postaci odpowiedniego działania;</p> <p>- układa treść zadań do prostych działań zapisanych przez nauczyciela;</p> <p>- stosuje dodawanie, odejmowanie, mnożenie i dzielenie w codziennych sytuacjach (np. podczas zakupów, remontów, gier i zabaw).</p> <p>Rozszerzające</p> <p>Uczeń:</p> <p>- rozwija metapoznanie (w szczególności mnemotechniki) podczas zapamiętywania tabliczki mnożenia;</p> <p>- podejmuje wysiłek rozwiązywania bardziej złożonych zadań z treścią, w których należy dostrzec zależności między danymi; ułatwia sobie zadanie poprzez samodzielne przygotowanie odpowiedniej tabeli;</p>

Obszar nadrzędny	Zagadnienia szczegółowe	Osiągnięcia ucznia
		<ul style="list-style-type: none"> - wykorzystuje tablet i inne dostępne urządzenia hi-tech do usprawniania zdolności numerycznych i rozwiązywania zadań z treścią.
<p>Pomiar: długości, szerokości, wysokości, odległości, wagi, płynów, temperatury, czasu</p>	<p>Mierzenie i zapisywanie wyników pomiaru długości, szerokości i wysokości przedmiotów oraz odległości między obiektami</p>	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - dokonuje pomiarów długości, szerokości, wysokości przedmiotów za pomocą linijki lub innych dostępnych narzędzi pomiarowych; - potrafi wyjaśnić funkcję pomiarów przedmiotów w codziennym życiu (np. podczas remontów, u krawca, zakupów); - posługuje się jednostkami długości, masy, temperatury, pojemności, czasu; zna ich skróty i stosuje je w praktyce; - potrafi zważyć określony przedmiot i podać jego masę z uwzględnieniem odpowiednich jednostek (kilogram, dekagram, gram); - potrafi określić na podstawie odpowiedniego pomiaru, który przedmiot jest cięższy/lżejszy, dłuższy/krótszy, szerszy/węższy; - odmierza płyny różnymi miarkami, stosuje świadomie określenia: litr, pół litra, ćwierć litra; dostrzega te miary pojemności płynów w codziennym życiu (np. litr mleka, pół litra wody); - odczytuje temperaturę i potrafi zinterpretować swój odczyt (jest zimno/ciepło); - orientuje się, jaka jest aktualna data i potrafi podać datę za kilka/kilkanaście dni; - zna w kolejności dni tygodnia i nazwy miesięcy; - potrafi porządkować daty w aspekcie chronologicznym; - wie, jaka jest funkcja kalendarza i jak należy się nim posługiwać; - odczytuje znaczenie cyfrowego zapisu dat, np. 15.01.2012; - wie, że w zapisach dat można używać znaków rzymskich, rozumie te oznaczenia; - odczytuje wskazania zegarów zarówno w systemie 12-godzinnym, jak i 24-godzinnym;
	<p>Posługiwanie się jednostkami: milimetr, centymetr, metr; wykonywanie łatwych obliczeń dotyczących tych miar (bez wyrażen dwumianowanych i zamiany jednostek w obliczeniach formalnych)</p>	
	<p>Używanie pojęcia „kilometr” w sytuacjach życiowych (bez zamiany na metry)</p>	
	<p>Ważenie przedmiotów i różnicowanie przedmiotów lżejszych/cięższych.</p>	
	<p>Używanie określeń dotyczących ciężaru: kilogram, pół kilograma, dekagram, gram; wykonywanie łatwych obliczeń z użyciem tych miar (bez wyrażen dwumianowanych i zamiany jednostek w obliczeniach formalnych)</p>	
	<p>Odmierzanie płynów różnymi miarkami</p>	
	<p>Używanie określeń: litr, pół litra, ćwierć litra</p>	
	<p>Odczytywanie temperatury (bez konieczności posługiwania się liczbami ujemnymi)</p>	

Obszar nadrzędny	Zagadnienia szczegółowe	Osiągnięcia ucznia
	<p>Podawanie i zapisywanie daty; znajomość kolejności dni tygodnia i miesięcy</p> <p>Porządkowanie dat w ujęciu chronologicznym</p> <p>Wykonywanie obliczeń kalendarzowych w sytuacjach życiowych</p> <p>Odczytywanie wskazań zegarów w systemach: 12 i 24-godzinnym, wyświetlających cyfry i ze wskazówkami</p> <p>Posługiwanie się pojęciami: godzina, pół godziny, kwadrans, minuta; wykonywanie prostych obliczeń zegarowych</p>	<p>- rozumie pojęcia: godzina, pół godziny, kwadrans, minuta i wykonuje proste obliczenia z ich wykorzystaniem.</p> <p>Rozszerzające</p> <p>Uczeń:</p> <p>- podejmuje próby przeliczania różnych jednostek miary w sytuacjach życiowych (przepisy kulinarne, doniesienia medialne);</p> <p>- wie, że pomiar płynów odnosi się do ich objętości;</p> <p>- podczas odczytywania temperatury wie, że poniżej zera są liczby ujemne;</p> <p>- wymyśla różne metody ważenia i mierzenia obiektów z wykorzystaniem dostępnych przedmiotów.</p>
Obliczenia pieniężne	<p>Wykonywanie łatwych obliczeń pieniężnych (cena, ilość, wartość) i radzenie sobie w sytuacjach codziennych wymagających takich umiejętności</p> <p>Znajomość monet i banknotów będących w aktualnym obiegu</p> <p>Znajomość wartości nabywczej pieniędzy; rozumienie, czym jest dług</p>	<p>Uczeń:</p> <p>- potrafi wyliczyć orientacyjną wartość swoich zakupów;</p> <p>- potrafi przedstawić konkretną wartość wyrażoną w złotych na banknotach i monetach;</p> <p>- zna monety i banknoty funkcjonujące w obiegu i jest stanie określić ich wartość nabywczą (poprzez wskazanie towarów, jakie może za nie kupić);</p> <p>- zdaje sobie sprawę, że ludzie posługują się na świecie różnymi systemami monetarnymi;</p> <p>- radzi sobie w sytuacjach kupna i sprzedaży: potrafi ocenić na podstawie ceny produktów i posiadanych środków finansowanych, czy stać go na zakup konkretnych produktów z oferty sklepu;</p> <p>- wie, czym jest dług i jakie zobowiązania w sferze społecznej wynikają z jego zaciągnięcia.</p> <p>Rozszerzające</p> <p>Uczeń:</p> <p>- wie, kim były osoby przedstawione na banknotach;</p> <p>- rozumie znaczenia słów „pożyczka”, „kredyt”;</p> <p>- potrafi omówić funkcje pieniądza we współczesnym świecie;</p>

Obszar nadrzędny	Zagadnienia szczegółowe	Osiągnięcia ucznia
		- samodzielnie układa zadania z treścią odnoszące się do motywu pieniędzy.

8. Zajęcia komputerowe

Obszar nadrzędny	Zagadnienia szczegółowe	Osiągnięcia ucznia
Posługiwanie się komputerem w podstawowym zakresie	Posługiwanie się wybranymi programami i grami edukacyjnymi	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - potrafi uruchomić komputer i odpowiedni program, - wie, z jakich elementów zbudowany jest komputer i jaka jest podstawowa funkcja tych elementów, - orientuje się w możliwościach rozwijania swoich zainteresowań z użyciem komputera i środowiska on-line i wykorzystuje je, zachowując zasady bezpiecznego korzystania z komputera, - wie, jakie opcje należy wybrać w programach, aby wykonać zaplanowane działanie. <p>Rozszerzające</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna różne rodzaje i modele sprzętu komputerowego, - potrafi opisać rolę komputerów we współczesnym świecie.
	Korzystanie z dostępnych opcji w programach	
	Rozwijanie swoich zainteresowań z użyciem komputera	
Wyszukiwanie i korzystanie z informacji	Przeglądanie wybranych przez nauczyciela stron www	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wybiera zalecane przez nauczyciela strony www, - dostrzega poszczególne elementy strony www i wie, w jaki sposób nawigować po niej, aby dotrzeć do interesujących go informacji, - potrafi odtworzyć animacje i prezentacje multimedialne z wykorzystaniem odpowiedniego programu. <p>Rozszerzające</p> <p>Uczeń:</p>
	Dostrzeganie elementów aktywnych na stronie www, nawigowanie po stronach www w określonym zakresie	
	Odtwarzanie animacji i prezentacji multimedialnych	

Obszar nadrzędny	Zagadnienia szczegółowe	Osiągnięcia ucznia
		<ul style="list-style-type: none"> - wie, w jaki sposób poszukiwać informacji w internecie, korzysta z wyszukiwarki internetowej, zachowując poznane reguły bezpieczeństwa, - w przypadku trudności z odtworzeniem danej animacji lub prezentacji podejmuje wysiłek uruchomienia aplikacji z wykorzystaniem alternatywnych programów.
Tworzenie tekstów i rysunków w wybranych programach komputerowych	Wpisywanie za pomocą klawiatury liter, cyfr i innych znaków, a także wyrazów i zdań	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wpisuje cyfry, litery, wyrazy, zdania w odpowiednich edytorach tekstu zgodnie z regułami języka polskiego, - wykonuje rysunki z wykorzystaniem prostych edytorów grafiki, potrafi zrealizować swój pomysł artystyczny poprzez zastosowanie prostego edytora grafiki. <p>Rozszerzające</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - dostrzega możliwość autokorekty dostępną w edytorach tekstu; wie, jaka jest jej rola i korzysta z tej funkcji, - jest cierpliwy przy podejmowaniu kolejnych prób tworzenia własnych rysunków w edytorach graficznych.
	Wykonywanie rysunków za pomocą wybranego edytora grafiki	
Zagrożenia związane z korzystaniem z komputera	Znajomość skutków pracy przy komputerze dla organizmu człowieka oraz znajomość zasad bezpiecznego korzystania z komputera dla zdrowia	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wie, że praca przy komputerze nadwyręża wzrok, kręgosłup i może negatywnie wpływać na jakość kontaktów społecznych, - wie, jaką postawę (w tym sposób siedzenia, oświetlenia, odległość od komputera) należy przyjąć, aby ograniczyć negatywne skutki pracy z komputerem dla zdrowia i stosuje tę wiedzę w praktyce; - jest świadomy zagrożeń wynikających z kontaktowaniem się z anonimowymi użytkownikami Internetu; wie, jakie informacje udzielane przez niego w internecie są niebezpieczne i dlaczego; - rozumie informacje dotyczące przeznaczenia wiekowego danych materiałów multimedialnych (np. zakaz korzystania z serwisu przez osoby poniżej 16. lub 18. roku życia) i stosuje je w praktyce. <p>Rozszerzające</p>
	Znajomość niebezpieczeństw wynikających z anonimowości kontaktów i podawania swoich danych	
	Stosowanie się do ograniczeń dotyczących korzystania z komputera, Internetu i multimedii	

Obszar nadrzędny	Zagadnienia szczegółowe	Osiągnięcia ucznia
		<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ostrzega swoich rówieśników przed niebezpieczeństwami związanymi z korzystaniem z internetu.

9. Zajęcia techniczne

Obszar nadrzędny	Zagadnienia szczegółowe	Osiągnięcia ucznia
Znajomość środowiska technicznego	Orientacja w sposobach wytwarzania przedmiotów codziennego użytku	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - orientuje się, w jaki sposób wytworzono przedmioty codziennego użytku, takie jak: meble, domy, samochody, rowery, sprzęt gospodarstwa domowego, komputery i sprzęt audiowizualny, - rozpoznaje rodzaje maszyn transportowych: samochody, statki, samoloty, - rozpoznaje rodzaje narzędzi i przyrządów codziennego użytku oraz do prac naprawczych, - rozpoznaje urządzenia informatyczne: komputer, laptop, tablet, telefon komórkowy, - orientuje się w rodzajach budowli: budynki mieszkalne, biurowe, przemysłowe, mosty, tunele, wieże, - orientuje się w rodzajach urządzeń elektrycznych: latarka, prądnica rowerowa, - określa wartość urządzeń technicznych z punktu widzenia cech użytkowych: łatwa – trudna obsługa, wąski zakres stosowania – szeroki zakres stosowania, - określa wartość urządzeń technicznych z punktu widzenia cech ekonomicznych: tanie – drogie w zakupie lub użytkowaniu, - określa wartość urządzeń technicznych z punktu widzenia cech estetycznych: ładne – brzydkie. <p>Rozszerzające</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - potrafi wymienić producentów samochodów, statków, samolotów, - dokonuje ideacyjnej transformacji urządzeń tak, aby poszerzyć ich funkcjonalność, - generuje slogany reklamowe akcentujące wartość wybranych urządzeń technicznych.
	Rozpoznawanie rodzajów maszyn i urządzeń: transportowych, wytwórczych, informatycznych	
	Orientacja w rodzajach budowli i urządzeń elektrycznych	
	Określanie wartości urządzeń technicznych z punktu widzenia cech użytkowych, ekonomicznych, estetycznych	

Obszar nadrzędny	Zagadnienia szczegółowe	Osiągnięcia ucznia
Realizacja „drogi” powstawania przedmiotów: od pomysłu do wytworu	<p>Przedstawienie pomysłów rozwiązań technicznych</p> <p>Organizowanie działania technicznego w formie pracy indywidualnej lub zespołowej</p> <p>Rozwijanie umiejętności technicznych</p>	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - planuje kolejne czynności prowadzące do zaplanowanego efektu, - dobiera odpowiednie materiały (papier, drewno, metal, tworzywo sztuczne, materiały włókiennicze), - dobiera odpowiednie narzędzia, - rozumie potrzebę organizowania działania technicznego indywidualnego lub zespołowego, biorąc pod uwagę charakter wygenerowanego pomysłu, - odmierza potrzebną ilość materiału, - tnie papier i tekturę w odpowiedniej ilości, - montuje modele papierowe i z tworzyw sztucznych, korzystając z prostych instrukcji i schematów (buduje latawce, makietę domu, mostu, modele pojazdów), - montuje obwody elektryczne szeregowo i równoległe z wykorzystaniem gotowych zestawów. <p>Rozszerzające</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - projektuje urządzenia techniczne, - przygotowuje projekty i wizualizację własnych rozwiązań technicznych.
Dbanie o bezpieczeństwo własne i innych osób	<p>Utrzymanie ładu i porządku wokół siebie</p> <p>Właściwe używanie narzędzi i urządzeń technicznych</p> <p>Zachowanie bezpieczeństwa na drogach</p> <p>Bezpieczne korzystanie ze środków komunikacji publicznej</p> <p>Umiejętność zachowania się w sytuacji wypadku</p>	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - utrzymuje porządek i ład w miejscu pracy, - sprząta po sobie i pomaga innym w utrzymaniu porządku, - właściwie używa narzędzi i urządzeń technicznych, - korzysta z instrukcji obsługi urządzeń, - bezpiecznie porusza się po drodze zarówno jako pieszy, jak i rowerzysta, - bezpiecznie porusza się środkami komunikacji publicznej, - korzysta z rozkładów jazdy komunikacji miejskiej, - wie, w jaki sposób zachować się w sytuacji wypadku. <p>Rozszerzające</p> <p>Uczeń:</p>

Obszar nadrzędny	Zagadnienia szczegółowe	Osiągnięcia ucznia
		<ul style="list-style-type: none"> - ustępuje miejsca osobom starszym w środkach komunikacji publicznej, - dzieli się z innymi własnymi metodami utrzymywania porządku, - zna zasady udzielania pierwszej pomocy przedmedycznej.

10. Wychowanie fizyczne

Obszar nadrzędny	Zagadnienia szczegółowe	Osiągnięcia ucznia
Sprawność fizyczna	Realizacja marszobiegu	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - realizuje marszobieg trwający co najmniej 15 minut, - umie wykonać próbę siły mięśni brzucha oraz próbę gibkości dolnego odcinka kręgosłupa, - potrafi pokonywać przeszkody w terenie, - potrafi pokonywać przeszkody sztuczne (np. podczas pokonywania toru przeszkód), - wytrwale dąży do celu pomimo zmęczenia. <p>Rozszerzające</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - realizuje marszobieg poza zajęciami szkolnymi, - czerpie przyjemność z rozwijania sprawności fizycznej, - ponawia próby wykonania danego ćwiczenia pomimo dotychczasowych porażek.
	Wykonywanie próby sił mięśni brzucha oraz próby gibkości dolnego odcinka kręgosłupa	
	Pokonywanie przeszkód naturalnych i sztucznych	
Trening zdrowotny	Przyjmowanie pozycji wyjściowych i ustawień do ćwiczeń, wykonywanie przewrotu w przód	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - przyjmuje pozycje wyjściowe i ustawienia do ćwiczeń, - wykonuje przewrót w przód, - skacze przez skakankę, - wykonuje przeskok jednonóż nad niskimi przeszkodami, - wykonuje przeskok obunóż nad niskimi przeszkodami, - wykonuje ćwiczenia równoważne bez przyboru, - wykonuje ćwiczenia równoważne z przyborem, - wykonuje ćwiczenia równoważne na przyrządzie. <p>Rozszerzające</p>
	Skakanie przez skakankę, wykonywanie przeskoków jednonóż i obunóż	
	Wykonywanie ćwiczeń równoważnych	

Obszar nadrzędny	Zagadnienia szczegółowe	Osiągnięcia ucznia
		<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - podejmuje kolejne próby wykonania ćwiczenia pomimo dotychczasowych niepowodzeń, - wykonuje przewrót w tył.
Sporty całego życia i wypoczynek	Posługiwanie się piłką	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - rzuca, chwytą, kozłuje, odbija i prowadzi piłkę,
	Jazda na rowerze/wrotkach	<ul style="list-style-type: none"> - jeździ na rowerze lub wrotkach lub rolkach, czerpiąc z tego przyjemność,
	<p>Udział w grach i zabawach zespołowych</p> <p>Radzenie sobie z porażkami i zachowanie w sytuacji zwycięstwa</p>	<ul style="list-style-type: none"> - przestrzega zasad bezpiecznego poruszania się po drodze, - bierze udział w zabawach, minigrach i grach terenowych, respektując obowiązujące zasady, - podporządkowuje się decyzjom sędziego podczas zawodów sportowych, - rozumie, że rywalizacja w grach lub zawodach sportowych związana jest z wyłonieniem zwycięzców i przegranych, - wie, jak należy zachować się w sytuacji zwycięstwa, - stara sobie radzić z porażkami. <p>Rozszerzające</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - odczuwa solidarność z drużyną, którą reprezentuje, - wymyśla zasady nowych gier i zabaw.
Bezpieczeństwo i edukacja zdrowotna	Dbanie o higienę osobistą i czystość odzieży	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - dba o higienę osobistą i czystość odzieży,
	<p>Świadomość prozdrowotna</p> <p>Dbanie o bezpieczeństwo podczas zajęć ruchowych</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wie, jakie jest znaczenie właściwego odżywiania się, - zna zasady właściwego odżywiania się i stosuje się do nich, - wie, jakie jest znaczenie aktywności fizycznej dla zdrowia człowieka, - wie, że nie można samodzielnie zażywać leków i stosować środków chemicznych niezgodnie z przeznaczeniem, - dba o prawidłową postawę, siedząc w ławce, przy biurku, przy stole, - przestrzega zasad bezpiecznego zachowania się w trakcie zajęć ruchowych, - posługuje się przyborami sportowymi zgodnie z ich przeznaczeniem,

Obszar nadrzędny	Zagadnienia szczegółowe	Osiągnięcia ucznia
		<ul style="list-style-type: none"> - potrafi wybrać bezpieczne miejsce do zabaw i gier ruchowych, - wie, do kogo zwrócić się o pomoc w sytuacji zagrożenia zdrowia lub życia. <p>Rozszerzające</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - krzewi kulturę prozdrowotną w swoim otoczeniu, - organizuje swój wolny czas w oparciu o poznane zasady dbania o zdrowie, - zwraca uwagę innym osobom, gdy reguły bezpieczeństwa są przez nich naruszane.

11. Etyka

Obszar nadrzędny	Zagadnienia szczegółowe	Osiągnięcia ucznia
Życie w zgodzie z sobą	Realizowanie własnych planów życiowych w poszanowaniu dóbr innych ludzi	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wyznacza swoje cele życiowe i plany działania uwzględniając potrzeby innych osób, - rezygnuje z planów, które mogłyby wyrządzić krzywdę innym ludziom, - dostrzega potrzeby innych ludzi i stara się nieść pomoc na miarę swoich możliwości, - rozumie, czym jest prawdomówność i stara się kierować nią w codziennym życiu, - analizuje działania bohaterów literackich, w tym postaci z bajek i baśni w kontekście prawdomówności i jej roli w ich życiu, - przeciwstawia się kłamstwu i obmowie. <p>Rozszerzające</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - rozumie potrzeby osób niepełnosprawnych i pomaga im w codziennych sytuacjach, których jest uczestnikiem, - potrafi przyznać się do kłamstwa i za nie przeprosić, - doradza swoim rówieśnikom, aby być uczciwym i prawdomównym.
	Bycie prawdomównym	

Obszar nadrzędny	Zagadnienia szczegółowe	Osiągnięcia ucznia
Życia w zgodzie z innymi ludźmi	<p>Równość praw człowieka</p> <p>Bycie uczciwym</p> <p>Zawieranie przyjaźni i troska o przyjaciół</p> <p>Przestrzeganie zasad obowiązujących w grupie</p> <p>Dostrzeganie i respektowanie reguł zachowania obowiązujących w świecie dorosłych</p>	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - rozumie, na czym polega równość ludzi wobec prawa, - nie wartościuje ludzi ze względu na pochodzenie, kolor skóry, wyznanie, wiek, płeć, wygląd, - okazuje szacunek osobom starszym, - wie, że nie należy przywłaszczać sobie rzeczy należących do innych osób, - nie niszczy rzeczy należących do innych osób, - wie, w jaki sposób pożycza się przedmioty od innych osób i jak należy o nie dbać, - wie, że należy naprawić wyrządzoną krzywdę, - docenia rolę przyjaźni i troszczy się o swoich przyjaciół, - współpracuje z innymi osobami w sytuacjach zadaniowych, - przestrzega zasad panujących w grupie, - wie, czym jest reguła <i>fair play</i> i stara się ją respektować, - stosuje zwroty grzecznościowe typu: „dziękuję”, „przepraszam”, „proszę”, - wie, że należy oddać pożyczony przedmiot, - pożycza innym przedmioty, - analizuje zachowania bohaterów i postaci literackich, wskazując na ich negatywne postępowania związane z kradzieżą brakiem szacunku dla czyjeś własności. <p>Rozszerzające</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wie, na czym polega zjawisko dyskryminacji i potrafi podać przykłady, - ma odwagę zaprotestować, kiedy dostrzeżga zachowania naruszające godność innych ludzi, - protestuje, gdy innym ludziom dzieje się krzywda.
Życia w zgodzie z przyrodą	Poszanowanie praw przyrody	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wie, że jest częścią przyrody, - zna i rozumie problemy przyrody wynikające z destruktywnej działalności człowieka i stara się takich zachowań unikać, - chroni przyrodę w swoim najbliższym otoczeniu.

Obszar nadrzędny	Zagadnienia szczegółowe	Osiągnięcia ucznia
		<p>Rozszerzające</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ma odwagę zaprotestować, kiedy dostrzeża zachowania naruszające prawa przyrody.

4. Sposoby osiągnięcia celów kształcenia i wychowania

Zarysowane we wcześniejszej części programu cele kształcenia i wychowania będą możliwe do zrealizowania dzięki podjęciu odpowiednich działań dydaktycznych, które opisane powinny być przez metody i techniki pracy, poruszane treści (rozdział poprzedni), zaplecze infrastrukturalne niezbędne do wdrażania programu, sposób organizacji zajęć oraz charakterystykę kompetencji nauczycieli.

4.1. Wyposażenie szkoły

Szkoła podstawowa właściwie realizująca zadania I etapu edukacyjnego powinna przede wszystkim stworzyć uczniom warunki do bezpiecznej nauki i zabawy, zważywszy szczególnie na objęcie od roku 2014/15 obowiązkiem szkolnym sześciolatków. Estetyka wnętrza poprzez odpowiednie dekoracje i rekwizyty powinna ułatwiać adaptację i tworzyć w świadomości uczniów poczucie pełnego zadomowienia. Poza jednak zapewnieniem bezpieczeństwa, ważne jest także zaaranżowanie sali, aby wyraźnie dało się wyodrębnić część przeznaczoną na pracę (wyposażoną w stoliki i krzeselka) i część przeznaczoną na zabawę (z dywanem). Zaleca się (w miarę możliwości) tworzenie kącików tematycznych w sali w zależności od zainteresowań uczniów (przykładowo: plastycznych, muzycznych, kulinarnych, bajkowych, przyrodniczych). Każdy uczeń powinien być przydzielony do przynajmniej jednego kącika tematycznego i dbać o wzbogacenie materiałów i rekwizytów zgromadzonych w danym kąciku. Uczniowie wspólnie z nauczycielem raz na miesiąc dokonują przeglądu i prezentacji kącików tematycznych (choć korzystają z nich znacznie

częściej). Wspólnie wybierany jest najciekawszy lub najlepiej wyposażony kącik miesiąca.

Sala powinna mieć wydzieloną przestrzeń roboczą nazwaną „Laboratorium twórczości”, w którym uczniowie prezentują efekty swoich działań kreatywnych (np. w postaci gazetki, wystawy zdjęć) oraz przechowywane są teczki pełniące funkcje portfolio (indywidualnych zbiorów prac uczniów).

Wskazane jest również wyposażenie sali do zajęć w tablicę interaktywną, komputery (przynajmniej 1 na parę uczniów), rzutnik multimedialny. Obudowa dydaktyczna komplementarna z programem nauczania zawiera elementy multimedialne uatrakcyjnijające proces dydaktyczny, w związku z tym niezbędny jest sprzęt umożliwiający skorzystanie z tych produktów. Dostęp do komputerów podczas zajęć umożliwia także realizowanie zajęć komputerowych zgodnie z podstawą programową, wedle której komputer ma być narzędziem poszukiwania podczas zajęć informacji w ramach różnych rodzajów edukacji.

4.2. Wymagania wobec nauczycieli

Nauczyciel wdrażający niniejszy program nauczania oprócz odpowiedniego formalnego przygotowania (uprawnienia do prowadzenia zajęć w klasach I-III), powinien być osobowością twórczą. Badania jednoznacznie wskazują, że twórczy nauczyciel zaraża swoją postawą uczniów (szczególnie w I etapie edukacyjnym, gdzie modelowanie zachowania przez wychowawcę jest bardzo silne). Kreatywność jako postawa życiowa nie jest oczywiście zespołem cech i zachowań, które można wytrenować w krótkim czasie. Ważne jest jednak, aby nauczyciel zdawał sobie sprawę z własnych barier myślenia twórczego i nie rzutował swoich obaw i lęków na uczniów. W tym celu powinien regularnie ćwiczyć swoją kreatywność poprzez wykonywanie obszernie opisanych w tym programie metod i technik rozwijania myślenia twórczego.

Według K. Szmidta (2007) dobry nauczyciel powinien również pełnić funkcję facylitatora twórczości, tj. osoby katalizującej procesy twórcze uczniów. Oto, wymagania, jakie stawia takiemu nauczycielowi:

- uczuciowe współbrzmienie z uczniami – zdolność wczuwania się w przeżycia uczniów i wrażliwość na ich uczucia;
- autentyczność i otwartość – unikanie w kontaktach z uczniami fałszu, zakłamania, gry pozorów i obłudy;

- asertywność – bezpośrednie wyrażanie swoich uczuć, myśli i przekonań z jednoczesnym respektowaniem uczuć, myśli i przekonań uczniów;
- akceptacja – uznanie wartościowości ucznia bez względu na to, czy spełnia oczekiwania nauczyciela, czy też nie (Szmidt, 2007, s. 271).

4.3. Metody i techniki pracy

Prezentowany program nauczania ukierunkowany jest przede wszystkim na rozwijanie wśród uczniów myślenia twórczego i poczucia sprawczości. Są to dwa kluczowe komponenty postawy przedsiębiorczej, która powinna być kształtowana od najmłodszych lat tak, aby wyposażyć przyszłych dorosłych Polaków w samodzielność, inicjatywność i chęć budowania społeczeństwa obywatelskiego. Stąd szczególna uwaga została skupiona na prezentacji metod wspomagających rozwijanie kreatywności i podmiotowości uczniów.

Matematyczne Stacje Badawcze (MSB) – jest to metoda aktywizująca uczniów, pokazująca interdyscyplinarne zastosowania matematyki (por. Fechner-Sędzicka, 2012). Zazwyczaj organizacja stacji badawczych wymaga odpowiedniego zaaranżowania przestrzeni w klasie poprzez stworzenie z ławek boksów dla każdej grupy (proponowana wielkość grup: 4-5- osobowe). Uczniowie otrzymują przygotowane przez nauczyciela zestawy zadań i poleceń, powiązanych tematycznie, np. „Magiczne figury”, „Matematyka w lecznictwie”, „Matematyka w sztuce”. Po zapoznaniu się z zadaniami uczniowie sami nadają nazwę swojej stacji badawczej, przygotowują plakat reklamujący ich stację, a następnie rozwiązują zadania. Po zakończeniu pracy prezentują na forum najciekawsze lub najtrudniejsze według nich polecenia. Dodatkowo nauczyciel zachęca uczniów do zbierania informacji, zadań, ciekawostek dotyczących tematu danej stacji badawczej. Podczas kolejnych zajęć z wykorzystaniem MSB (można wprowadzić zwyczaj organizacji tego typu zajęć np. raz w miesiącu) uczniowie prezentują efekty swoich poszukiwań, zaś nauczyciel przedstawia im nowe zadania i polecenia do wykonania.

Przykład:

Grupa pięciorga uczniów otrzymała następujący zestaw zadań do wykonania:

1. Kapusta jest o kilogram cięższa od połowy kapusty. Ile waży kapusta?
2. W warzywniaku można kupić dwa rodzaje buraków czerwonych: owalne i okrągłe. Sprzedawca zauważył, że jeden rodzaj buraków jest nieco większy od drugiego rodzaju. Okazało się, że na 3 kilogramy buraków okrągłych wchodzi 12 sztuk, zaś na 5 kilogramów owalnych 25 sztuk. Który buraki są według Was większe?
3. Pani Zofia kupiła ostatnie 3 jabłka. Teraz ma problem: jak je sprawiedliwie podzielić między czworo swoich dzieci. Co poradzicie Pani Zofii?
4. W warzywniaku popsuła się waga elektroniczna. Sprzedawca musi przynieść z zaplecza starą wagę szalkową. Niestety, nie może odnaleźć odważników, poza jednym 500 g. Klientka chce kupić półtora kilograma śliwek. Podaj jak najwięcej sposobów zważenia śliwek.

Na podstawie otrzymanych zadań uczniowie wymyślają nazwę swojej stacji badawczej (np. „Matematyka w warzywniaku tyka”), przygotowują plakat i poszukują rozwiązań.

Metody ukierunkowane na kształtowanie myślenia twórczego uczniów:

Za K. Szmidem (2007) można wyodrębnić cztery zasadnicze grupy metod rozwijania twórczości:

- 1) metody stymulujące ciekawość poznawczą i myślenie pytajne,
- 2) metody wykorzystujące techniki myślenia dywergencyjnego,
- 3) metody wykorzystujące analogie i metafory,
- 4) metody oparte na dramie kreatywnej.

Metody stymulujące ciekawość poznawczą i myślenie pytajne

Zaciekawienie i ciekawość są stanami sprzyjającymi twórczości. Podobnie jak zaskoczenie, fascynacja, czy pasja. Poprzez kontakt z dziwnymi, niespójnymi, czasem niedookreślonymi lub niepotykanymi treściami w świadomości podmiotu rodzi się konsternacja, która wymaga podjęcia odpowiednich kroków zaradczych. Poradzenie sobie z tym problemem warunkowane jest właściwym ulokowaniem zasobów uwagi i prawidłowym wyodrębnieniem jego sedna. Ważne jest zatem dla rozwijania myślenia twórczego umiejętne zadawanie pytań przez nauczyciela, rodziców, jak i samych uczniów tak, aby doprowadziło ono do zaciekawienia/zdziwienia i podjęcia trudu poszukania oryginalnych odpowiedzi.

Przykładowe techniki:

- 10 pytań o przedmiot – nauczyciel/rodzic wskazuje przedmiot codziennego użytku, np. kubek i prosi ucznia/dziecko o wygenerowanie 10 oryginalnych pytań na jego temat.
- Pytania do bohatera – uczeń ma możliwość osobistego spotkania się z dowolnym bohaterem książki; jakie pytania mu zada, żeby wywołać w nim efekt zaskoczenia/zdenerwowania/znudzenia?
- Co mnie dziwi? – uczeń podaje listę zdarzeń, przedmiotów, osób, które wywołują w nim stan zdziwienia.
- Odpowiedź jest oczywista – uczeń generuje jak najwięcej pytań, na które najbardziej prawdopodobna odpowiedź będzie brzmiała, np. „Polska”, „wanilia”, „Kolumb”.

Metody wykorzystujące techniki myślenia dywergencyjnego

Myślenie dywergencyjne wykorzystywane jest do rozwiązywania problemów otwartych (posiadają wiele poprawnych odpowiedzi) o niejasno określonej strukturze i z niejasno określonymi kryteriami oceny poprawności odpowiedzi. Większość problemów twórczych to problemy typu dywergencyjnego, choć należy pamiętać, że operacje konwergencyjne (myślenie analityczno-logiczne) w samo myślenie twórcze też są zaangażowane.

Proces twórczy jako typ myślenia dywergencyjnego można scharakteryzować (idąc tropem J. Guilforda, 1978) za pomocą trzech podstawowych wskaźników:

- a) płynności – łatwości wytwarzania pomysłów, o której świadczy liczba wygenerowanych pomysłów w danym czasie (np. liczba udzielonych odpowiedzi w ciągu 3 min. przeznaczonych na wykonanie zadania);
- b) giętkości – gotowości do zmiany kierunku myślenia (wytwarzanie pomysłów należących do różnych kategorii semantycznych, np. w odpowiedzi na pytanie „co można połączyć?”, pojawiają się odpowiedzi należące do tej samej kategorii: guma, cukierek, pestka, ale również do innych kategorii: bakcyl, żaba);
- c) oryginalności – niepowtarzalności pomysłu na tle innych propozycji (oblicza się wskaźniki frekwencyjne, tj. wskaźniki popularności danej odpowiedzi w grupie/populacji – im rzadsza, tym bardziej oryginalna).

Przykładowe metody i techniki:

- Test płynności słownej – zadaniem ucznia jest napisanie jak największej liczby słów zaczynających się lub kończących na np. „ba”.

- Test giętkości – w tych zadaniach istotne jest rozwijanie umiejętności sprawnego zmieniania („przełączania”) używanych kategorii semantycznych, np. W jaki sposób zareklamowałbyś: gazetę osiedlową „Krań Przyjaciół”, lek na porost włosów „Czuprynka” oraz opon zimowe do samochodów ciężarowych „Lodołamacze”?
- Test ciekawości poznawczej – zadaniem ucznia jest udzielenia odpowiedzi na pytanie np.: Na co wydałbyś milion złotych, żeby w największym stopniu zmienić swoje otoczenie?
- Test wrażliwości na problemy – zadaniem ucznia jest wskazanie jak największej liczby słabych stron np. tabletek.
- Test oryginalności myślenia – w tego typu ćwiczeniach należy wskazać niezwykle, pozastandardowe zastosowania przedmiotów codziennego użytku (Test Niezwykłych Zastosowań – Jakie mogą być niezwykle zastosowania etui na okulary?) lub też podać możliwe konsekwencje wymyślonych zdarzeń (Test Odległych Konsekwencji - Co by było, gdyby święta Bożego Narodzenia były latem?).
- Test płynności skojarzeniowej – zadaniem ucznia jest podanie jak największej liczby cech wskazanej osoby, przedmiotu, zjawiska, np. Jaka może być muzyka? Jaki może być szef?
- Test elaboracji (tzw. domykania figury) – w tego typu zadaniach należy wygenerować oryginalne zakończenie jakiegoś tekstu, np. zadaniem ucznia może być dokończenie dowcipu, tak aby osiągnąć jednocześnie efekt oryginalności, jak i zabawności: „Dwie mrówki przemierzały podziemny tunel pod parkiem miejskim. Nagle...”

Metody wykorzystujące analogie i metafory

Analogia jest związkiem między dwoma odległymi od siebie obiektami, opartym na podobieństwie ich wewnętrznej struktury lub też funkcji (por. Schmidt, 2007). Zbudowana jest z członu porównującego (nośnika) i członu porównywanego (obiektu) oraz wyjaśnienia relacji (w formie zwerbalizowanej lub domysłnej). Przykładowa analogia:

Komputer (obiekt) jest jak ryba (nośnik) - można go złapać w sieci.

Generowanie analogii umożliwia nowe spojrzenie na znaczenie pojęć, poszerza wiedzę na temat zjawiska, pokazując je z innej strony (niewidocznej podczas standardowej refleksji).

Metafora zaś to umieszczenie danego słowa/wyrażenia w nowym kontekście semantycznym. Podobnie, jak w przypadku analogii, obiekt poprzez skonfrontowanie z nośnikiem, poszerzony zostaje o nowe właściwości dotychczas niedostrzegane lub nieświadomiane. W praktyce treningów twórczości różnice między metaforą a analogią są płynne (zważywszy na fakt najczęstszego występowania metafory

w formie porównania, podobnie jak analogii). Przykładowe metafory: „tępe spojrzenie”, „lodowate uczucia”, „cisza jak makiem zasiał”, „dumny jak paw”.

Przykładowa metoda:

„Kalejdoskop porównań”

Zadaniem ucznia jest stworzenie jak największej liczby analogii pomiędzy pojęciami z kolumny A, a dowolnymi pojęciami z kolumny B wraz z podaniem uzasadnienia podobieństwa:

A	B
miłość	stół
prawda	okno
wolność	samochód
poezja	komputer
przyjaźń	butelka

Schemat: A jest jak B -, np. *Przyjaźń jest jak butelka - z czasem może stać się pusta.*

Metody oparte na dramie kreatywnej

Drama kreatywna jest metodą dydaktyczno-wychowawczą, która polega na aktywnej identyfikacji uczniów z fikcyjnymi rolami i sytuacjami (Witerska, 2007). Dzięki skonfrontowaniu problemów postaci z własnymi doświadczeniami, emocjami i przeżyciami, dochodzi do przewartościowania posiadanej wiedzy i wytworzenia nowej jakości, np. w postaci zrozumienia jakiejś trudnej sytuacji, zgłębienia lub znalezienia rozwiązania problemu. Należy pamiętać, że drama to nie zajęcia teatralne: nie ma publiczności, nie dochodzi do odgrywania roli, ale do wchodzenia w nią, zupełnie bez znaczenia są zdolności artystyczne, nie występuje gotowy tekst – on jest tworzony w trakcie interakcji między uczestnikami dramy.

Etapy dramy kreatywnej:

- 1) kontakt z materiałem źródłowym (zdjęcia, nagrania muzyczne, filmowe) mający na celu zbudowanie atmosfery zakotwiczenia uczestników zajęć w swoich osobistych doświadczeniach (np. skupianie się na osobach znaczących w życiu uczniów poprzez kontakt ze zdjęciami, nagraniami, wspomnieniami),
- 2) ustosunkowanie się do materiału źródłowego np. poprzez odegranie krótkich dialogów między uczestnikami ujawniającymi wytworzone myśli i uczucia

- (np. uczniowie wchodzą w rolę dzieci, które wyjechały na wakacje i wspominają swój dom rodzinny),
- 3) aktywna identyfikacja z rolą w fikcyjnej sytuacji zaaranżowanej wspólnie przez grupę (np. uczniowie próbują wejść w sytuację godzenia interesów wszystkich członków rodziny – każdy z nich identyfikuje się z inną postacią: mama, tata, syn, córka, babcia, itd.),
 - 4) przewartościowanie postawy – na skutek wcielenia się w rolę np. mamy, uczeń może zacząć zupełnie inaczej postrzegać zadania rodziców i swoje oczekiwania wobec nich lub też podczas interakcji z grupą udało się wypracować taki model komunikacji z rodzicami, który warto wdrożyć na co dzień we własnym domu.

Najważniejszą zaletą dramy kreatywnej, oprócz samego wejścia w rolę wymagającego pokonania barier i schematów myślenia, jest rozwijanie inteligencji społeczno-emocjonalnej odpowiedzialnej za konstruktywne radzenie sobie z innymi ludźmi, jak i z samym sobą (co w przypadku uczniów zdolnych o nasilonym indywidualizmie jest szczególnie istotne).

Strategie myślenia twórczego – rozwijanie myślenia twórczego wymaga regularnego treningu w oparciu o ustalone zasady tak, aby jak najefektywniej wykorzystać czas poświęcony na ćwiczenia. W literaturze przedmiotu opisanych jest wiele metod i technik optymalizujących proces twórczy. Jedną z najciekawszych i najbardziej według mnie przydatnych w praktyce edukacji wczesnoszkolnej jest typologizacja strategii twórczych autorstwa E. Nęcki (1995). Wymieńmy te najczęściej stosowane:

- 1) strategia czujności – polega na uwrażliwieniu siebie samego na odbiór tylko niektórych informacji, które zostały określone jako istotne dla rozwiązania problemu (np. informacje dotyczące aktualnej sytuacji gospodarczej Polski lub metod tworzenia stosowanych przez kompozytorów muzyki rozrywkowej) – *Ustal, czego potrzebujesz i czekaj; jeśli będziesz dość cierpliwy i czujny, wcześniej czy później natrafisz na coś, co ci się przyda* (Nęcka, 1995, s. 49);
- 2) strategia ukierunkowującej emocji – zbliżanie się do właściwego rozwiązania problemu twórczego związane jest z tzw. reakcją hedoniczną, czyli zadowoleniem; poczucie zadowolenia pozwala kontynuować proces twórczy, nawet jeśli czasami dotychczasowe efekty pracy nie napawają entuzjazmem; strategia ta wskazuje również na fakt, iż emocje pozytywne sprzyjają twórczości,

stąd warto zadbać o odpowiednią atmosferę zajęć tak, aby zoptymalizować działania kreatywne dzieci (poprzez dobry humor nauczyciela, odpowiedni podkład muzyczny podczas treningu twórczości, opowiedzenie zabawnej historii);

- 3) strategia wyniku idealnego – uczeń próbuje wytworzyć coś, co będzie w 100% zgodne z jego założeniami, o przebiegu procesu twórczego decyduje konfrontacja wytworzonych półproduktów z zaplanowanym efektem końcowym (który jest w istocie wyobrażeniem, pewna idea istniejąca w świadomości podmiotu); niebezpieczeństwem tej strategii jest zbyt perfekcjonistyczna podejście do tworzenia i zaniechanie działań kreatywnych z powodu frustracji wynikającej ze stwierdzenia zbyt dużej różnicy między wytworem a jego wizją idealną;
- 4) strategia zarodka – jest odwróceniem strategii wyniku idealnego, *zamiast wychodzić od ideału, twórca wychodzi od czegoś, co w minimalnym chociażby stopniu spełnia warunki przyjętego celu* (Nęcka, 1996, s. 59), a następnie modyfikuje powstały wytwór aż osiągnie oczekiwaną jakość.

Myślenie problemowe oparte o próby Torrance'a – autor ten wyróżnił trzy rodzaje problemów, jakie mogą pojawić się podczas zajęć szkolnych. Różnice między wyodrębnionymi typami dotyczą zakresu zasobów poznawczych, jakie zaangażowane są w rozwiązanie danej trudności:

- 1 typ – angażujący samą pamięć długotrwałą (semantyczną), np. *W którym roku Krzysztof Kolumb odkrył Amerykę?*;
- 2 typ – angażujący pamięć, myślenie twórcze (konkretnie: analogiczne), analizowanie zasobów tworzących wiedzę podmiotu (metamyślenie), np. *W czym Krzysztof Kolumb i współczesny astronauta są do siebie podobni?*
- 3 typ – angażujący zarówno pamięć, myślenie twórcze, jak i wyobraźnię, myślenie przyczynowo-skutkowe i spekulacyjne, zdolności komunikacyjne, elaborację (zdolność „domykania” problemu), np. *Wyobraźcie sobie, że Krzysztof Kolumb wylądował w Warszawie. Jak zmieniłoby się życie ludzi i historia świata?* (por. Torrance, 1990).

Torrance podkreśla, że najbardziej wartościowe są pytania drugiego i trzeciego typu, stąd zaleca się, aby uwaga nauczyciela w dialogu z uczniami koncertowała się na

umiejętnym zadawaniu pytań (najlepiej wcześniej przygotowanych i dokładnie przemyślanych). Zauważmy, że metoda pytań problemowych pozwala zaprezentować i wykorzystać cały potencjał dziecka, a nie tylko jego wybiórcze zdolności (jak np. dobra pamięć). Ponadto stawia ucznia w pozycji konstruktora wiedzy, który generuje nowe rozwiązania (pomysły) zasługujące na pełne uznanie i akceptację.

Przykładowe pytania problemowe:

1 typ – *Z jakimi państwami graniczy Polska?*

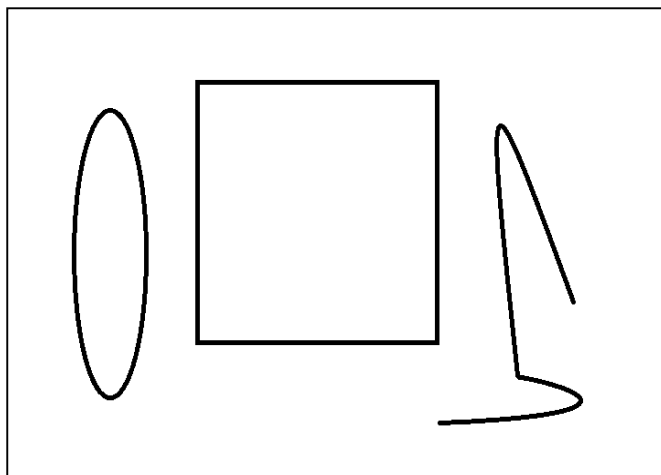
2 typ – *Z jakimi państwami chciałbyś, aby Polska graniczyła i dlaczego?*

3 typ – *Jak wyglądałoby nasze życie, gdyby Polska nie graniczyła z żadnym państwem?
Co mogłoby się zmienić?*

Synektyka – metoda wykorzystująca myślenie metaforyczne, pozwalająca na ujęcie danego zjawiska lub przedmiotu z różnych punktów widzenia dzięki wywołanemu poszukiwaniu analogii do innych zjawisk lub przedmiotów. W praktyce szkolnej wykorzystywane są analogie:

- a) proste - uczeń identyfikuje się z innym obiektem: *Zamieniono Cię w cyfrę 0. Jak się przedstawisz innym podczas wieczorka zapoznawczego?;*
- b) personalne – uczeń stawia siebie w różnych sytuacjach mniej lub bardziej realnych: *Gdzie byś mieszkał, gdybyś mógł wybrać dowolny zakątek świata?;*
- c) fantastyczne – uczeń wymyśla zupełnie nowe nazwy, przedmioty, zjawiska: *Co by było, gdyby uczniowie nie mieli wakacji? Co powiedziałby Twój pies, gdyby przemówił ludzkim głosem?*

Niedokończone obrazki – metoda rozwijania wyobraźni i myślenia twórczego. Zadaniem uczniów jest samodzielne dokończenie rysunku i nadanie mu tytułu. Materiał podawczy to zazwyczaj kilka figur geometrycznych, które trzeba połączyć tak, aby utworzyły wraz z dorysowanymi elementami spójną kompozycję. Ważne, aby wykorzystane przez nauczyciela figury sugerowały stereotypowe ich wykorzystanie, np. okrąg (jako słońce), prostokąt (jako bryła budynku), linia falista (jako drzewo). Wówczas uczeń twórczy prawdopodobnie przewartościuje szablonowe skojarzenia i stworzy zupełnie inny obrazek, zaś uczeń, który nie poradził sobie z barierami twórczego myślenia, pójdzie ścieżką stereotypową.

Metody ukierunkowane na kształtowanie myślenia naukowego uczniów:

Eksperyment przyrodniczy

Mając na celu rozwijanie sprawczości, myślenia twórczego i naukowego uczniów, warto włączyć do katalogu stosowanych metod eksperyment przyrodniczy, który tym różni się od doświadczenia, że zakłada większy stopień interwencji ucznia (w eksperymencie nie ma instrukcji wykonania, to sam uczeń podejmuje decyzję, jakie zmienne uwzględni w badaniu, zaś doświadczenie przebiega według jasnych wytycznych i uczeń jest świadomy już na samym początku spodziewanego efektu). Poniżej zaprezentowano etapy przeprowadzania eksperymentu. Dzięki zachowaniu wskazanej kolejności możliwe będzie wykorzystanie tej metody do względnie samodzielnego konstruowania wiedzy o świecie przez dziecko:

Etap 1. Sytuacja problemowa. Nauczyciel prezentuje uczniom zagadnienie, które jest tematem zajęć, starając się w jak największym stopniu wzbudzić ich ciekawość poznawczą. Po dokonaniu prezentacji formułuje pytania badawcze (główne stanowiące problem badawczy i poboczne).

Etap 2. Poszukiwanie hipotez. Uczniowie na podstawie swojej dotychczasowej wiedzy, informacji zdobytych podczas zajęć, materiałów dostępnych na lekcji formułują swoje odpowiedzi na pytania badawcze. Wskazane jest zapisanie tych wypowiedzi na tablicy, tak, aby w kolejnych etapach eksperymentu można było się do nich odnieść.

Etap 3. Organizacja pracy w klasie. Nauczyciel wraz z uczniami tworzy warunki do przeprowadzenia eksperymentu (odpowiednie przestawienie ławek, podział na grupy, przekazanie instrukcji i materiałów, przydzielenia poszczególnym uczniom zadań,

omówienie sposobów prowadzenia obserwacji).

Etap 4. Przeprowadzenie doświadczenia.

Etap 5. Wnioskowanie. Etap ten polega na dokonaniu syntezy zaobserwowanych zjawisk i odniesieniu jej do postawionych wcześniej hipotez. Nauczyciel wspomaga uczniów w wyjaśnianiu stwierdzonych prawidłowości, pozostawiając im jednak inicjatywę

Etap 6. Utrwalenie zdobytej wiedzy. Może się to odbywać w postaci quizów, emisji krótkiego filmu podsumowującego dane zagadnienie lub też pracy domowej.

Etap 7. Ukazanie powiązania eksperymentu z życiem codziennym. Nauczyciel powinien odnieść poznane na zajęciach informacje do sfery doświadczeń dzieci. Nie ma lepszej metody dydaktycznej niż włączanie nowej wiedzy w praktykę uczniowskich działań.

Ryc. Schemat przebiegu eksperymentu przyrodniczego

Metoda projektu badawczego – polega na pogłębionym badaniu tematu o dużej wartości poznawczej dla uczniów (ta wartość wynika przede wszystkim z występowania luki w systemie wiedzy). Z założenia jest działaniem wymagającym dużej samodzielności o charakterze interdyscyplinarnym. Samodzielność nie polega

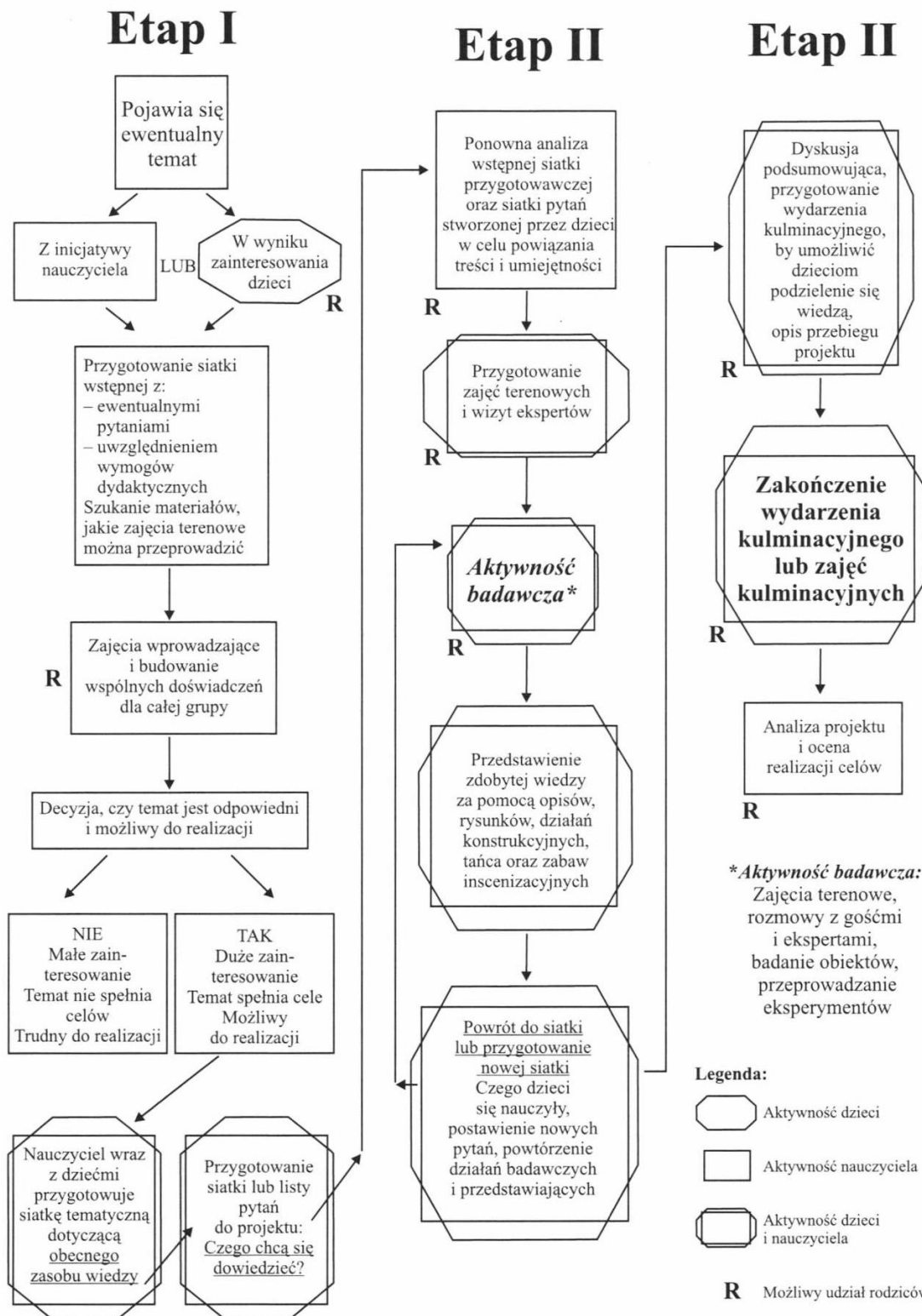
na tym, że uczeń pracuje sam. Wskazane jest oczywiście wykonywanie projektu w grupach (efekt synergii, nauka współpracy), natomiast rola nauczyciela podczas realizacji projektu jest znacznie ograniczona. To uczniowie formułują temat, interesujące ich pytania, metody poszukiwania odpowiedzi i sposoby ich prezentacji. Z tego powodu uważa się projekt badawczy za metodą rozwijającą również metapoznanie i umiejętności organizacji własnych działań. Według J. Dewey'a – autora metody, *nauczyciel musi dopilnować dwóch rzeczy jednocześnie: po pierwsze, żeby postawione zadanie wynikało z aktualnej sytuacji i nie przekraczało możliwości uczniów, a po drugie, żeby skłaniało ucznia do czynnego poszukiwania informacji i proponowania nowych rozwiązań. W ten sposób nowe fakty i nowe propozycje stają się fundamentem dalszych badań, w których pojawiają się nowe zadania. Ten proces przypomina niekończącą się spiralę.*

Zazwyczaj wyodrębnia się następujące elementy składowe projektu badawczego:

- a) tytuł/temat projektu;
- b) pytania badawcze, ewentualnie cel projektu;
- c) termin realizacji;
- d) sposoby realizacji – metody, techniki, środki;
- e) harmonogram prac;
- f) sposoby prezentacji wyników;
- g) sposoby ewaluacji i oceny.

Przykładowe tematy projektów badawczych:

- O czym myślą zwierzęta?
- Czy można żyć bez wody?
- Pasje ludzi.
- Kawa i herbata – od plantacji do kawiarni.

Ryc. Etapy projektu badawczego, za: J. Halm, L. Katz (2003), *Mali badacze*, Warszawa: CODN.

W programie zastosowane zostaną także inne metody, w tym:

- a) metody podające (pogadanka, opowiadanie, objaśnienie, odczyt);
- b) metody problemowe (metoda przypadków, gry dydaktyczne, dyskusje dydaktyczne, w tym burza mózgów i metaplan);
- c) metody eksponujące (film, pokaz multimedialny, słuchowisko, przedstawienie teatralne);
- d) metody programowane z użyciem komputera (prezentacje multimedialne, gry multimedialne, ćwiczenia interaktywne);
- e) metody praktyczne (pokaz, metoda tekstu przewodniego).

4.4. Organizacja nauczania

Organizacja zajęć w ramach realizacji niniejszego programu nauczania opiera się na Rozporządzeniu MEN z dnia 22.02.2012 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych mówiącego, że:

W klasach I–III szkoły podstawowej w trzyletnim okresie nauczania minimalny wymiar godzin obowiązkowych zajęć edukacyjnych wynosi:

- a) *edukacja polonistyczna, edukacja społeczna, edukacja przyrodnicza, edukacja matematyczna i zajęcia techniczne – łącznie 1150 godzin (podziału godzin na poszczególne zajęcia dokonuje nauczyciel prowadzący dane zajęcia),*
- b) *język obcy nowożytny – 190 godzin,*
- c) *edukacja muzyczna – 95 godzin,*
- d) *edukacja plastyczna – 95 godzin,*
- e) *zajęcia komputerowe – 95 godzin,*
- f) *wychowanie fizyczne – 290 godzin.*

Jednocześnie rozporządzenie to podaje tygodniowy wymiar godzin obowiązkowych zajęć edukacyjnych dla uczniów poszczególnych klas na I etapie edukacyjnym:

- a) klasa I – 20 godzin,
- b) klasa II – 21 godzin,
- c) klasa III – 21 godzin.

Biorąc pod uwagę kluczową rolę edukacji polonistycznej i matematycznej w I etapie edukacyjnym (które oczywiście powinny być realizowane w sposób twórczy) proponuję następujący podział godzin dydaktycznych na poszczególne typy edukacji:

Zakresy edukacji	Liczba godzin dydaktycznych w tygodniu		
	Klasa I	Klasa II	Klasa III
Edukacja polonistyczna	5	5	5
Edukacja matematyczna	4	5	5
Język obcy nowożytny	2	2	2
Edukacja plastyczna	1	1	1
Edukacja muzyczna	1	1	1
Edukacja techniczna	1	1	1
Edukacja przyrodnicza	1	1	1
Edukacja społeczna	1	1	1
Zajęcia komputerowe	1	1	1
Wychowanie fizyczne i edukacja zdrowotna	3	3	3
RAZEM	20	21	21
Dodatkowo: religia/etyka (wg zatwierdzonego przez szkołę planu nauczania)	2	2	2

4.5. Współpraca z rodzicami

Zgodnie z modelem kompetentnego wspierania ucznia, szczególnie ucznia zdolnego autorstwa F. Mönksa (2008), efektywność edukacji zależy od jakości współpracy między podmiotami zaangażowanymi w jej przebieg. Szkoła nie może być placówką, na którą przenosi się odpowiedzialność za nauczanie i wychowywanie

dziecka. Zgodnie z Europejską Kartą Praw i Obowiązków Rodziców, rodzice mają prawo do uznania ich prymatu jako „pierwszych nauczycieli”. Jest to zarówno docenienie ich roli w kształtowaniu młodego człowieka, jak i określenie wymogu ponoszenia za niego pełnej odpowiedzialności.

Zaleca się, aby kontakty: szkoła – rodzice oparte były na kontrakcie, w którym zapisane zostaną w sposób precyzyjny obowiązki obu stron z określeniem warunków kontaktowania się i wymieniać informacji. Formalne ustalenie współpracy jest ważne dla zapewnienia jej wysokiej jakości w przyszłości, kiedy pewne „ustne zasady” tracą moc obowiązywania i brakuje podstaw odniesienia się do pierwotnie zatwierdzonych przez obie strony reguł (częsty przypadek kontaktowania się rodziców z nauczycielem podczas przerw, kiedy nie ma odpowiednich warunków do rzetelnego i nienaruszającego intymności i godności ucznia omówienia spraw).

Kształtowanie się ogólnej postawy do edukacji, które ma miejsce w klasach I-III szkoły podstawowej, wymaga właściwego przygotowania rodziców poprzez:

- uwrażliwienie ich na możliwe trudności adaptacyjne (szczególnie 6-latków),
- uświadomienie im możliwości wystąpienia fluktuacji motywacji do pracy wynikającej z braku opanowania mechanizmów radzenia sobie z porażkami i trudnościami,
- dostarczenie im wskazówek do pracy z dzieckiem w domu (w tym przygotowanie miejsca pracy, wprowadzenie systemu gratyfikacji ze szczególnym uwzględnieniem gratyfikacji wewnętrznej),
- dostarczenie im informacji na temat specyficznych potrzeb uczniów zdolnych (dodatkowej stymulacji poznawczej, ryzyka wystąpienia problemów społecznych, wielości zainteresowań).

Warto, aby wychowawca podczas spotkań z rodzicami, krzewił ideę edukacji ku twórczości, proponując konkretne zabawy i gry, które mogłyby zostać wykorzystane przez nich w domu. Rodzice powinni też uświadomić sobie, jakie zalecenia sformułował do pracy z dzieckiem twórczym Torrance (a te zalecenia stanowią założenia psychopedagogiczne niniejszego programu nauczania), dlatego podczas pierwszego spotkania należy przygotować dla rodziców krótkie kompendium dotyczące zasad i metod „edukacji ku twórczości”, które można uzupełnić Europejską Kartą Praw i Obowiązków Rodziców.

Europejska Karta Praw i Obowiązków Rodziców:

1. Rodzice mają prawo do wychowywania swoich dzieci w duchu tolerancji i zrozumienia dla innych, bez dyskryminacji wynikającej z koloru skóry, rasy, narodowości, wyznania, płci oraz pozycji ekonomicznej. Rodzice mają obowiązek wychowywać swoje dzieci w duchu odpowiedzialności za siebie i za cały ludzki świat.
2. Rodzice mają prawo do uznania ich prymatu jako "pierwszych nauczycieli" swoich dzieci. Rodzice mają obowiązek wychowywać swoje dzieci w sposób odpowiedzialny i nie zaniedbywać ich.
3. Rodzice mają prawo do pełnego dostępu do formalnego systemu edukacji dla swoich dzieci z uwzględnieniem ich potrzeb, możliwości i osiągnięć. Rodzice mają obowiązek zaangażowania się jako partnerzy w nauczaniu ich dzieci w szkole.
4. Rodzice mają prawo dostępu do wszelkich informacji o instytucjach oświatowych, które mogą dotyczyć ich dzieci. Rodzice mają obowiązek przekazywania wszelkich informacji szkołom, do których uczęszczają ich dzieci, informacji dotyczących możliwości osiągnięcia wspólnych, (tj. domu i szkoły) celów edukacyjnych.
5. Rodzice mają prawo wyboru takiej drogi edukacji dla swoich dzieci, która jest najbliższa ich przekonaniom i wartościom uznawanym za najważniejsze dla rozwoju ich dzieci. Rodzice mają obowiązek dokonania świadomego wyboru drogi edukacyjnej, jaką ich dzieci powinny zmierzać.
6. Rodzice mają prawo domagania się od formalnego systemu edukacji tego, aby ich dzieci osiągnęły wiedzę duchową i kulturową. Rodzice mają obowiązek wychowywać swoje dzieci w poszanowaniu i akceptowaniu innych ludzi i ich przekonań.
7. Rodzice mają prawo wpływać na politykę oświatową realizowaną w szkołach ich dzieci. Rodzice mają obowiązek osobiście włączać się w życie szkół ich dzieci i stanowić istotną część społeczności lokalnej.
8. Rodzice i ich stowarzyszenia mają prawo wydawania opinii i przeprowadzania konsultacji z władzami odpowiedzialnymi za edukację na wszystkich poziomach ich struktur. Rodzice mają obowiązek tworzyć demokratyczne, reprezentatywne organizacje na wszystkich poziomach. Organizacje te będą reprezentowały rodziców i ich interesy.
9. Rodzice mają prawo do pomocy materialnej ze strony władz publicznych, eliminującej wszelkie bariery finansowe, które mogłyby utrudnić dostęp ich dzieci do

edukacji. Rodzice mają obowiązek poświęcać swój czas i uwagę swoim dzieciom i ich szkołom, tak aby wzmocnić ich wysiłki skierowane na osiągnięcie określonych celów nauczania.

10. Rodzice mają prawo żądać od odpowiedzialnych władz publicznych wysokiej jakości usługi edukacyjnej. Rodzice mają obowiązek poznać siebie nawzajem, współpracować ze sobą i doskonalić swoje umiejętności "pierwszych nauczycieli" i partnerów w kontakcie: szkoła- dom.

(za: Kuratorium Oświaty w Bydgoszczy, dokument pobrany 18.08.2014 r. ze strony: <http://www.kuratorium.bydgoszcz.uw.gov.pl>).

5. Założone osiągnięcia uczniów i sposoby ich oceniania

Ocena opisowa funkcjonująca w I etapie edukacyjnym, jest ważnym narzędziem informacyjnym i motywacyjnym w procesie dydaktycznym. Prawidłowa ocena opisowa powinna:

1. Uwzględniać możliwości dziecka.
2. Brać pod uwagę wkład pracy dziecka, jego wysiłek i chęci.
3. Dawać informacje o tym, co już dziecko umie, nad czym powinno popracować i w jaki sposób.
4. Eliminować niezdrową rywalizację o ocenę cyfrową.
5. Nie etykietować dzieci.
6. Nie zawierać bezpośredniej krytyki dziecka.
7. Nie pełnić głównej funkcji jako nagrody lub kary (choć z funkcji gratyfikującej przy stosowaniu jakiegokolwiek formy oceniania trudno jest całkowicie zrezygnować).

Prawidłowo sformułowana ocena opisowa musi spełniać trzy podstawowe funkcje:

- a) korekcyjną (co trzeba zmienić w pracy z uczniem, aby uzyskać lepsze efekty);
- b) informacyjną (co uczniowi udało osiągnąć, jakie zdobył umiejętności);
- c) motywacyjną (zachęca do kontynuowania wysiłku, wskazuje na możliwość osiągnięcia sukcesu oraz daje uczniowi wiary we własne siły).

Prezentowany program nauczania podkreśla motywacyjną rolę oceny, co ma na celu poszerzenia pola poczucia sprawczości uczniów i kontynuowania zadania, pomimo ponoszenia porażek (co w rozwijaniu myślenia twórczego ma kluczowe znaczenie).

Założone cele oceniania:

- a) poinformowanie ucznia o poziomie jego osiągnięć edukacyjnych i postępach w tym zakresie,
- b) pomoc uczniowi w planowaniu samorozwoju,
- c) dostarczenie rodzicom (i innym nauczycielom) informacji o postępach, trudnościach oraz specjalnych uzdolnieniach i zainteresowaniach ucznia,
- d) motywowanie ucznia do pracy (zwiększanie zaangażowania zadaniowego).

Na potrzeby niniejszego programu wprowadzono trzy podstawowe stopnie oceny poziomu osiągnięć uczniów, inspirowane koncepcją transgresji J. Kozielleckiego oraz strefy najbliższego rozwoju L. Wygotskiego. Najważniejszymi kryteriami definiującymi stopnie oceny są:

- a) poziom samodzielności ucznia,
- b) poziom motywacji ucznia do działania,
- c) gotowość ucznia do przekraczania własnych granic (uczenia się nowych rzeczy, podejmowania wysiłku opanowania nowych umiejętności pomimo ich trudności oraz modyfikowania zachowań uznawanych za nieakceptowane).

Poziom osiągnięć WYRÓŻNIAJĄCY SIĘ

Uczeń:

- samodzielnie wykonuje polecenia nauczyciela, potrafi efektywnie wykorzystać wskazówki nauczyciela w podejmowanych działaniach,
- inicjuje działania własne i grupy,
- dojrzałe reaguje w sytuacji zmagania się z problemem – w przypadku porażki podejmuje kolejne próby uzyskania prawidłowego rozwiązania,
- jest silnie zmotywowany do rozwijania swoich umiejętności i potrafi wskazać praktyczny sens samorozwoju,
- przejawia indywidualne zainteresowania i podejmuje działania mające na celu ich rozwój,
- potrafi analizować własne wytwory i rzetelnie je oceniać (w tym dostrzegać i korygować błędy),
- jest otwarty na pomysły nauczyciela i innych uczniów, stara się angażować we wspólne działania.

Poziom osiągnięć ZADOWALAJĄCY

Uczeń:

- samodzielnie wykonuje polecenia nauczyciela lub z jego ukierunkowanym uczestnictwem,
- rozumie wskazówki nauczyciela i stara się je efektywnie wykorzystać w podejmowanych działaniach z różnorodnym skutkiem,
- z zaangażowaniem uczestniczy w działaniach grupy,
- przejawia dojrzałe reakcje w sytuacji zmagania się z problemem – zazwyczaj w przypadku porażki podejmuje kolejne próby uzyskania prawidłowego rozwiązania, czasem jednak porzuca czynność,
- jest zmotywowany do rozwijania swoich niektórych umiejętności i potrafi wskazać praktyczny sens samorozwoju,
- przejawia indywidualne zainteresowania,
- potrafi z pomocą nauczyciela analizować własne wytwory i rzetelnie je oceniać (w tym dostrzegać i korygować błędy).

Poziom osiągnięć NIEZADOWALAJĄCY

Uczeń:

- nie podejmuje wysiłku zmierzania się z problemem, a nawet jeśli rozpoczyna działanie szybko porzuca je,
- nie potrafi wdrożyć wskazówek nauczyciela podczas prób wykonywania działania,
- nie czerpie przyjemności z podejmowanych działań,
- nie podejmuje prób mających na celu nabycie lub usprawnienie jakiejś umiejętności.

Należy zaznaczyć, że omówione wyżej oceny poziomu osiągnięć uczniów odnoszą się do każdego typu edukacji, gdyż w istocie opisują postawę, zaś sam przedmiot tej postawy może być dowolny (treści matematyczne, przyrodnicze, wychowawcze). Wskazane jest również uwzględnienie elementów oceniania kształtującego, wedle którego ważnym elementem oceny jest indywidualnie diagnozowany progres ucznia: im wyższy, tym wyższa ocena, nawet jeśli samo osiągnięcie wypada stosunkowo nisko na tle grupy (lub przyjmowanej normy).

Metody oceniania osiągnięć uczniów

Metody weryfikacji osiągnięć powinny przede wszystkim pomóc nauczycielowi znaleźć odpowiedź na pytanie: w jakim stopniu założone cele edukacji wczesnoszkolnej są realizowane przez poszczególnych uczniów. Wskazane jest takie dokonywanie oceny, aby nie była ona celem samym w sobie, ale żeby była przeprowadzana przy okazji utrwalania lub trenowania jakiejś umiejętności, czy określonej porcji wiedzy. Należy podkreślić rolę regularnej obserwacji uczniów przez nauczyciela. Jak wskazują badania nad trafnością metod oceny osiągnięć uczniów, podłużna obserwacja wychowawców wsparta odpowiednio przygotowanym kwestionariuszem obserwacyjnym, jest najlepszą metodą weryfikacji efektów kształcenia. Ponadto warto uwzględnić w procesie ewaluacji pracy uczniów (szczególnie w nauczaniu twórczości) zalecenia E. Torrance'a (za: Nęcka, 2005):

- 1) odnoszenie się z szacunkiem do niezwykłych pytań i pomysłów uczniów – lekceważenie „dziwnych” na pierwszy rzut oka efektów pracy dzieci przez nauczycieli zniechęca je do podejmowania podobnych inicjatyw w przyszłości;
- 2) okazywanie dzieciom, że ich pomysły są wartościowe – nauczyciel bez względu na presję czasową, jakiej podlega podczas realizacji podstawy programowej, powinien znaleźć czas każdego dnia na omówienie na forum efektów pracy twórczej uczniów; jest to najlepsza metoda doceniania wysiłku dziecka – bez względu na jakość samego efektu;
- 3) zapewnienie od czasu do czasu możliwości działania bez oceny – nauczyciel powinien też raz na jakiś czas zwolnić uczniów z obowiązku podlegania ocenie i jasno ich o tym poinformować – *dziecko, które doświadcza wolności związanej z brakiem oceny, może podjąć ryzyko wypróbowania nowych lub nietypowych form zachowania, a bez tego jakakolwiek twórczość nie jest w stanie zaistnieć* (Nęcka, 2005, s. 201);
- 4) ścisłe związanie oceny z jej przyczynami i konsekwencjami – nauczyciel powinien unikać ogólnych ocen typu: „to jest dobre!”, „to jest takie sobie”, jego komunikaty kierowane do ucznia powinny wskazywać na kierunek ewentualnych zmian, które pomogłyby poprawić jakość wytworu lub też podkreślać mocne strony warte wykorzystania również w kolejnych działaniach twórczych: „To można by ulepszyć w taki sposób: ...”, „To mi się podoba, ponieważ... Warto to kontynuować!”.

Poniżej zaprezentowano metody i techniki sprawdzania osiągnięć uczniów, przy czym szczególny nacisk został położony na ocenę progresji uczniów w dziedzinie twórczości, gdyż jest to naczelną kompetencją kształtowaną w ramach prezentowanego programu nauczania.

Próby Guilforda – z powodzeniem mogą być stosowane przez nauczycieli przy uwzględnieniu właściwych kryteriów oceny pomysłów uczniów. Zarówno w ramach Testu Odległych Konsekwencji (*Co by było, gdyby...?*), jak i Testu Niezwykłych Zastosowań (*Podaj jak najwięcej niezwykłych zastosowań kartonu po mleku*) ocenie powinny podlegać ilość i jakość odpowiedzi wygenerowanych w danym przedziale czasowym (zadania wymagają wprowadzenia presji czasowej). Liczba wytworów ucznia wskazuje na płynność myślenia, zaś niepowtarzalność danego wytworu na tle innych świadczy o jego oryginalności (nauczyciel przygotowuje listę pomysłów uczniów i sprawdza częstość ich występowania – najrzadsze pomysły są najbardziej oryginalne). Nauczyciel prowadzi karty indywidualnych osiągnięć twórczych uczniów, w których notuje wyniki w ww. kryteriach w ramach obserwacji podłużnej (ważne są wyniki w ujęciu rozwoju jednostki bez porównywania z osiągnięciami innych – idea oceniania kształtującego). Indywidualne karty są szczególnie cenne w przypadku monitorowania osiągnięć uczniów sześciolletnich i uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Zamiast odnosić ich osiągnięcia do tzw. normy rozwojowej, możliwe będzie badanie progresu w wymiarze jednostkowym.

Transformacje słowne – proste ćwiczenia sprawdzające zarówno efektywność myślenia twórczego, jak i zasób słownika biernego (zakres słów, których znaczenie jest rozumiane przez podmiot, choć niektóre słowa nie są przez niego stosowane w komunikacji) i czynnego (zakres słów używanych na co dzień w komunikacji), np.

1. Zbuduj jak najwięcej nazw roślin z liter, które tworzą podane poniżej zdania:

a) Mama lubi czytać interesujące książki i czasopisma.

b) Słoń gonił brązową mrówkę, ale jej nie złapał.

2. Jakie warzywa i owoce są kryją się w poniższych literach? Wpisz prawidłowe nazwy w prawej kolumnie tabeli.

K A L E S U R K B	
-------------------	--

NEKSO CZ	
KARUB	
ULABEC	
WARCHEM	
SZKARUG	
KOŁAJB	
WAKLIŚ	
AMANIL	
NIAWIŚ	
ODRIMOP	

Skale obserwacji – program zakłada wyposażenie nauczycieli w skale obserwacyjne umożliwiające mierzenie efektów kształcenia uczniów zarówno w odniesieniu do założeń podstawy programowej, jak i naturalnych etapów rozwoju poznawczego i osobowościowego człowieka. Nauczyciel ocenia co pół roku spełnianie przez uczniów 50 kryteriów rozwojowych, które są wskaźnikami stopnia rozwoju kompetencji kluczowych w I etapie edukacyjnym, w tym szczególnie: umiejętności pisania, czytania, wykonywania operacji arytmetycznych i pracy w grupie. Skala oceny: 1 – 5, gdzie:

- 1 – nie wykonuje pomimo pomocy nauczyciela
- 2 - wykonuje z pomocą nauczyciela
- 3 – wykonuje samodzielnie z błędami
- 4 – wykonuje samodzielnie z nielicznymi błędami
- 5 – wykonuje samodzielnie bez błędów.

Skale obserwacji poddawane regularnym analizom ilościowym i jakościowym przez nauczycieli umożliwiają ukierunkowanie wsparcia na specyficzne potrzeby uczniów, a więc są obligatoryjnym punktem wyjścia w indywidualizacji kształcenia.

Dodatkowo przynajmniej raz w roku powinna zostać przeprowadzona kompleksowa diagnoza stopnia rozwoju kompetencji kluczowych w oparciu o trzystopniową skalę oceny, gdzie 1 oznacza „nie spełnia” (danego kryterium sprawnościowego), 2 – „częściowo spełnia”, 3 – „spełnia” (nawet, jeśli zdarzają się błędy). Opracowano 2

wersje Skali Rozwoju Kompetencji Kluczowych Uczniów: dla uczniów klas I-II i klasy III.

Poniżej zaprezentowano narzędzie diagnostyczne dla uczniów klas I-II, a następnie klasy III:

KOMPETENCJA JĘZYKOWA I KOMUNIKACYJNA		
1	Skupia uwagę na wypowiedziach nauczyciela i innych uczniów.	3 - 2 - 1
2	Komunikuje w jasny sposób swoje spostrzeżenia, odczucia, wrażenia.	3 - 2 - 1
3	Uczestniczy w rozmowach dotyczących życia domowego i szkolnego.	3 - 2 - 1
4	Zna wszystkie litery alfabetu.	3 - 2 - 1
5	Czyta i rozumie proste teksty.	3 - 2 - 1
6	Posługuje się ze zrozumieniem określeniami: wyraz, głoska, litera, sylaba, zdanie.	3 - 2 - 1
7	Słucha w skupieniu czytanych tekstów.	3 - 2 - 1
8	Pisze krótkie zdania z pamięci.	3 - 2 - 1
9	Przepisuje krótkie zdania z tablicy.	3 - 2 - 1
10	Ilustruje mimiką i gestami zachowania bohaterów literackich lub wymyślonych.	3 - 2 - 1
11	Posługuje się rekwizytami w odgrywanych scenach.	3 - 2 - 1
12	Odtwarza z pamięci teksty dla dzieci.	3 - 2 - 1
KOMUNIKOWANIE SIĘ W JĘZYKU OBCYM		
13	Rozumie proste polecenia i właściwie na nie reaguje.	3 - 2 - 1
14	Nazywa obiekty w najbliższym otoczeniu.	3 - 2 - 1
15	Recytuje wierszyki i rymowanki.	3 - 2 - 1
16	Śpiewa krótkie piosenki.	3 - 2 - 1
17	Rozumie sens opowiadanych i czytanych historyjek, gdy są wzbogacone ilustracjami, gestami, przedmiotami.	3 - 2 - 1

KOMPETENCJA MUZYCZNA		
18	Powtarza prostą melodię.	3 – 2 – 1
19	Śpiewa piosenki z repertuaru dziecięcego.	3 – 2 – 1
20	Odtwarza proste rytmy głosem i na instrumentach perkusyjnych	3 – 2 – 1
21	Wyraża nastrój muzyki, pływając i tańcząc.	3 – 2 – 1
22	Realizuje proste schematy rytmiczne.	3 – 2 – 1
23	Aktywnie słucha muzyki, potrafi dzielić się swoimi wrażeniami po wysłuchaniu muzyki.	3 – 2 – 1
KOMPETENCJA PLASTYCZNA		
24	Wypowiada się w dowolnej technice plastycznej na płaszczyźnie i w przestrzeni.	3 – 2 – 1
25	Posługuje się takimi środkami wyrazu plastycznego, jak: kształt, barwa, faktura.	3 – 2 – 1
26	Rozpoznaje wybrane dziedziny sztuki: architekturę, rzeźbę, malarstwo, grafikę. Wypowiada się na ich temat.	3 – 2 – 1
KOMPETENCJE SPOŁECZNE		
27	Potrafi odróżnić, co jest dobre, a co złe w codziennych sytuacjach w szkole i w domu.	3 – 2 – 1
28	Wie, że nie należy kłamać i stara się nie kłamać.	3 – 2 – 1
29	Współpracuje innymi uczniami w zabawie i podczas zajęć właściwych.	3 – 2 – 1
30	Grzecznie zwraca się do innych.	3 – 2 – 1
31	Używa w sposób naturalny zwrotów grzecznościowych typu „przepraszam”, „dziękuję”, „proszę”.	3 – 2 – 1
32	Dbą o bezpieczeństwo swoje i innych uczniów (np. podczas zabawy).	3 – 2 – 1
33	Rozpoznaje hymn, flagę i godło Polski.	3 – 2 – 1
34	Rozpoznaje hymn i flagę Unii Europejskiej.	3 – 2 – 1
KOMPETENCJA MATEMATYCZNA		
35	Ustala równoliczność zbiorów pomimo zmian w układzie elementów (np. zageszczenie elementów).	3 – 2 – 1

36	Układa obiekty w serie rosnące i malejące.	3 - 2 - 1
37	Klasyfikuje obiekty i tworzy kolekcję, np. roślin, zwierząt, pojazdów.	3 - 2 - 1
38	Pomimo trudności dąży do wykonania zadania.	3 - 2 - 1
39	Określa położenie przedmiotów względem obiektu (np. po prawej stronie, z tyłu, z przodu)	3 - 2 - 1
40	Sprawnie liczy obiekty do 20.	3 - 2 - 1
41	Wymienia kolejne liczebniki od dowolnej liczby.	3 - 2 - 1
42	Wymienia liczebniki wspak od dowolnej liczby.	3 - 2 - 1
43	Dodaje i odejmuje w zakresie do 10.	3 - 2 - 1
44	Mierzy długość, posługując się linijką.	3 - 2 - 1
45	Waży przedmioty, różnicuje przedmiot lżejsze/cięższe.	3 - 2 - 1
46	Nazywa dni w tygodniu i miesiące w roku.	3 - 2 - 1
47	Zna monety aktualnie będące w obiegu i banknot 10 zł. Zna ich siłę nabywczą.	3 - 2 - 1
POSŁUGIWANIE SIĘ KOMPUTEREM		
48	Potrafi włączyć komputer, korzysta z myszy i klawiatury.	3 - 2 - 1
49	Wie, w jaki sposób korzystać bezpiecznie z komputera.	3 - 2 - 1
SPRAWNOŚĆ FIZYCZNA		
50	Potrafi chwytać piłkę, rzucać nią do celu i na odległość, toczyć nią i kozłować.	3 - 2 - 1
51	Potrafi pokonywać przeszkody (np. w torze przeszkód).	3 - 2 - 1
52	Wykonuje ćwiczenia równoważne.	3 - 2 - 1
53	Dbą o właściwą postawę podczas siedzenia w ławce.	3 - 2 - 1
54	Chętnie uczestniczy w grach zespołowych.	3 - 2 - 1
55	Zajęcia sportowe dają mu przyjemność.	3 - 2 - 1

SKALA ROZWOJU KOMPETENCJI KLUCZOWYCH UCZNIÓW (III klasa)

Drogi Nauczycielu! Poniżej znajduje się 76 twierdzeń dotyczących podstawowych osiągnięć w zakresie rozwoju kompetencji kluczowych uczniów w I etapie edukacyjnym. Oceń indywidualnie, w jakim stopniu dany uczeń spełnia każde kryterium sprawnościowe na skali 1-2-3, gdzie oznacza „nie spełnia”, 2 – „spełnia częściowo”, 3 – spełnia. Ocena 3 „spełnia” dopuszcza możliwość popełniania błędów przez ucznia w danym zakresie pod warunkiem, że poprawne wykonania czynności/zadania zdecydowanie dominują nad błędnymi.

KOMPETENCJA JĘZYKOWA I KOMUNIKACYJNA		
1	Zadaje pytania i udziela odpowiedzi, rozumiejąc kontekst komunikacyjny.	3 – 2 – 1
2	Stosuje zwroty grzecznościowe w relacji komunikacyjnej nadawca-odbiorca.	3 – 2 – 1
3	Komunikuje i opisuje własne stany wewnętrzne.	3 – 2 – 1
4	Wyraża w rozmowie własne zdanie na dany temat, bierze udział w dyskusji.	3 – 2 – 1
5	Recytuje wiersze z uwzględnieniem interpunkcji i intonacji.	3 – 2 – 1
6	Czyta wybrane przez siebie i wskazane przez nauczyciela książki, wypowiada się na ich temat.	3 – 2 – 1
7	Tworzy kilkuzdaniowe wypowiedzi w formie ustnej, z uwzględnieniem takich form, jak życzenia, zaproszenie, opowiadanie, opis.	3 – 2 – 1
8	Tworzy kilkuzdaniowe wypowiedzi w formie pisemnej, z uwzględnieniem takich form, jak list, życzenia, zaproszenie, opowiadanie, opis.	3 – 2 – 1
9	Rozumie kontekst społeczny komunikacji i uwzględnia go w swoich wypowiedziach.	3 – 2 – 1
10	Poprawnie artykułuje głoski.	3 – 2 – 1

11	Stosuje pauzy i właściwą intonację w zdaniu oznajmującym, pytającym i rozkazującym.	3 – 2 – 1
12	Pisze czytelnie i estetycznie.	3 – 2 – 1
13	Dbą o poprawność gramatyczną, ortograficzną i interpunkcyjną wypowiedzi pisemnych.	3 – 2 – 1
14	Przepisuje teksty, pisze z pamięci i ze słuchu.	3 – 2 – 1
KOMUNIKOWANIE SIĘ W JĘZYKU OBCYM		
15	Rozumie proste polecenia i właściwie na nie reaguje.	3 – 2 – 1
16	Rozróżnia znaczenie wyrazów o podobnym brzmieniu.	3 – 2 – 1
17	Rozpoznaje zwroty stosowane na co dzień i potrafi się nimi posługiwać.	3 – 2 – 1
18	Rozumie sens prostych dialogów.	3 – 2 – 1
19	Rozumie sens opowiadanych i czytanych historyjek.	3 – 2 – 1
20	Czyta ze zrozumieniem wyrazy i proste zdania.	3 – 2 – 1
21	Korzysta ze słowników obrazkowych.	3 – 2 – 1
22	Zdaje pytania i udziela odpowiedzi w ramach wyuczonych zwrotów.	3 – 2 – 1
KOMPETENCJA MUZYCZNA		
23	Śpiewa proste melodie i piosenki z repertuaru dziecięcego.	3 – 2 – 1
24	Odtwarza i gra na instrumentach perkusyjnych proste rymy i wzory rytmiczne.	3 – 2 – 1
25	Odtwarza i gra na instrumentach melodycznych proste melodie i akompaniamenty.	3 – 2 – 1
26	Realizuje sylabami rytmicznymi, gestem oraz ruchem proste rytmy i wzory rytmiczne.	3 – 2 – 1
27	Wyraża nastrój i charakter muzyki, płaśając i tańcząc (reaguje na zmianę tempa i dynamiki).	3 – 2 – 1
28	Tańczy podstawowe kroki i figury krakowiaka, polki oraz innego tańca ludowego.	3 – 2 – 1

29	Rozróżnia znaki notacji muzycznej (wyraża ruchowo czas trwania wartości rytmicznych, nut i pauz).	3 – 2 – 1
30	Orientuje się w rodzajach głosów ludzkich.	3 – 2 – 1
31	Odróżnia dźwięki instrumentów muzycznych (fortepian, gitara, skrzypce, trąbka, flet, perkusja).	3 – 2 – 1
32	Tworzy proste ilustracje dźwiękowe do tekstów i obrazów oraz improwizacje ruchowe do muzyki.	3 – 2 – 1
33	Wykonuje proste utwory, interpretuje je zgodnie z ich rodzajem i funkcją.	3 – 2 – 1
KOMPETENCJA PLASTYCZNA		
34	Tworzy ilustracje scen i sytuacji inspirowanych wyobraźnią, tekstem literackim lub muzycznym.	3 – 2 – 1
35	Realizuje proste projekty w zakresie form użytkowych.	3 – 2 – 1
36	Rozpoznaje wybrane dzieła architektury i sztuk plastycznych należące do polskiego i europejskiego dziedzictwa kultury. Opisuje je, dzieli się swoimi opiniami na ich temat.	3 – 2 – 1
KOMPETENCJE SPOŁECZNE		
37	Potrafi odróżnić, co jest dobre, a co złe w codziennych sytuacjach w <u>szkole i w domu</u> .	3 – 2 – 1
38	Wie, że nie należy kłamać i stara się nie kłamać.	3 – 2 – 1
39	Współpracuje innymi uczniami w zabawie i podczas zajęć właściwych.	3 – 2 – 1
40	Jest tolerancyjny wobec osób innej narodowości, religii, kultury.	3 – 2 – 1
41	Zna prawa i obowiązku ucznia. Respektuje je.	3 – 2 – 1
42	Dbą o bezpieczeństwo swoje i innych uczniów (np. podczas zabawy).	3 – 2 – 1
43	Rozpoznaje hymn, flagę i godło Polski. Zna najważniejsze wydarzenia historyczne dotyczące ojczyzny.	3 – 2 – 1
44	Wie, w jaki sposób zachować się w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa. Zna numery telefonów: pogotowia ratunkowego, straży pożarnej, policji oraz ogólnopolski numer alarmowy 112.	3 – 2 – 1

KOMPETENCJA MATEMATYCZNA

45	Liczy (w przód i w tył) od danej liczby po 1, dziesiątkami od danej liczby w zakresie 100 i setkami od danej liczby w zakresie 1000.	3 – 2 – 1
46	Zapisuje cyframi i odczytuje liczby w zakresie 1000.	3 – 2 – 1
47	Porównuje dowolne dwie liczby w zakresie 1000 (słownie i z użyciem znaków: <, >, =).	3 – 2 – 1
48	Pomimo trudności dąży do wykonania zadania.	3 – 2 – 1
49	Dodaje i odejmuje liczby w zakresie 100.	3 – 2 – 1
50	Mnoży i dzieli liczby w zakresie tabliczki mnożenia.	3 – 2 – 1
51	Rozwiązuje łatwe równania jednodziałaniowe z niewiadomą w postaci okienka.	3 – 2 – 1
52	Rozwiązuje proste zadania tekstowe.	3 – 2 – 1
53	Wykonuje łatwe obliczenia pieniężne.	3 – 2 – 1
54	Posługuje się jednostkami: milimetr, centymetr, metr. Mierzy i zapisuje wynik pomiaru długości, szerokości i wysokości obiektów.	3 – 2 – 1
55	Waży przedmioty z użyciem określeń: kilogram, pół kilograma, dekagram, gram. Wykonuje łatwe obliczenia, używając tych miar.	3 – 2 – 1
56	Odmierza płyny różnymi miarkami. Używa określeń: litr, pół litra, ćwierć litra.	3 – 2 – 1
57	Odczytuje temperaturę i interpretuje pomiar.	3 – 2 – 1
58	Odczytuje i zapisuje liczby w systemie rzymskim od I do XII.	3 – 2 – 1
59	Odczytuje wskazania zegarów. Posługuje się pojęciami: godzina, pół godziny, kwadrans, minuta. Wykonuje proste obliczenia zegarowe (np. oblicza łączny czas przeznaczony na kilka czynności).	3 – 2 – 1
60	Rozpoznaje podstawowe figury geometryczne (koła, prostokąty, trójkąty).	3 – 2 – 1
61	Oblicza obwody trójkątów i prostokątów.	3 – 2 – 1

62	Rysuje odcinki o podanej długości.	3 – 2 – 1
63	Dostrzega symetrię i rysuje drugą połowę symetrycznej figury.	3 – 2 – 1
64	Rysuje figury w powiększeniu i pomniejszeniu.	3 – 2 – 1
POSŁUGIWANIE SIĘ KOMPUTEREM		
65	Korzysta z programów komputerowych, rozwijając swoje zainteresowania.	3 – 2 – 1
66	Wyszukuje i korzysta z informacji zamieszczonych w sieci.	3 – 2 – 1
67	Tworzy teksty i rysunki z wykorzystaniem programów komputerowych.	3 – 2 – 1
68	Bezpiecznie korzysta z komputera i nowych technologii.	3 – 2 – 1
SPRAWNOŚĆ FIZYCZNA		
69	Realizuje marszobiegi trwający co najmniej 15 minut.	3 – 2 – 1
70	Umie wykonać próbę siły mięśni brzucha oraz próbę gibkości dolnego odcinka kręgosłupa.	3 – 2 – 1
71	Potrafi pokonywać przeszkody naturalne i sztuczne.	3 – 2 – 1
72	Wie, jak należy zachować się w sytuacjach zwycięstwa i radzi sobie z porażkami.	3 – 2 – 1
73	Chętnie uczestniczy w grach zespołowych.	3 – 2 – 1
74	Zajęcia sportowe dają mu przyjemność.	3 – 2 – 1
75	Dbą o higienę osobistą i czystość odzieży.	3 – 2 – 1
76	Wie, w jaki sposób dbać o swoje zdrowie i stosuje tę wiedzę w praktyce.	3 – 2 – 1

Wynik ogólny:

Dyferencjał semantyczny – technika mierzenia postawy opracowana przez Osgooda, Suci i Tannenbauma w polskiej adaptacji J. Czapińskiego (1978). Zadaniem badanych

jest ocenienie każdej z 16 par przymiotników poprzez odniesienie ich do szkoły lub matematyki (przedmiotu postawy). Najwyższa wartość liczbowa (7) została przydzielona przymiotnikom o obiektywnie pozytywnym charakterze konotacyjnym, najniższa (1) przymiotnikom o obiektywnie negatywnym charakterze konotacyjnym. Użycie dyferencjału semantycznego pozwoliło uzyskać informacje o tym, jaka jest aktualna ocena afektywno-poznawcza przedmiotu postawy. Technika możliwa do stosowania wśród uczniów III klasy. Może być dowolnie modyfikowana poprzez wskazanie innych przedmiotów postawy, np. klasa, rówieśnicy, rodzice.

„SZKOŁA”

Celem tego badania jest zmierzenie znaczenia, jakie ma dla Ciebie pojęcie „SZKOŁA”. Poniżej znajdziesz szereg określeń sformułowanych przeciwstawnie, np. bliskie – dalekie. Twoim zadaniem jest postawienie krzyżyka w miejscu, które najlepiej określa, jak kojarzy Ci się pojęcie szkoły z daną cechą, np. czy bliżej określenia „dobra”, czy „zła”.

Pamiętaj: w każdym wersie możesz postawić tylko jeden krzyżyk.

Liczą się Twoje pierwsze wrażenia, bezpośrednie odczucia.

SZKOŁA

bliska:___:___:___:___:___:___:___:daleka

dobra :___:___:___:___:___:___:___:zła

kochająca:___:___:___:___:___:___:___:nieawidząca

łagodna:___:___:___:___:___:___:___:surowa

opiekuńcza:___:___:___:___:___:___:___:nie troskliwa

przebacząca:___:___:___:___:___:___:___:karząca

przyjazna:___:___:___:___:___:___:___:wroga

potężna:___:___:___:___:___:___:___:słaba

pomagająca:___:___:___:___:___:___:___:przeszkadzająca

pogodna:___:___:___:___:___:___:___:ponura
troskliwa:___:___:___:___:___:___:___:obojętna
sprawiedliwa:___:___:___:___:___:___:___:niesprawiedliwa
ważna:___:___:___:___:___:___:___:nic nieznacząca
zachwycająca:___:___:___:___:___:___:___:rozczarowująca
wartościowa:___:___:___:___:___:___:___:bezwartościowa
potrzebna:___:___:___:___:___:___:___:zbędna

Testy kompetencji – w związku z tym, że większość uczniów klas III przystępuje do Ogólnopolskiego Badania Umiejętności Trzecioklasistów (OBUT), warto w ramach technik sprawdzania wiedzy, stosować od czasu do czasu sprawdziany ułożone analogicznie do testów stosowanych w tym egzaminie. Ważne jest nie tylko przygotowanie od stron proceduralnej do uczestniczenia w teście kompetencji, ale przede wszystkim od strony emocjonalnej. Pierwsze negatywne doświadczenia egzaminacyjne wrażliwego dziecka mogą je szybko zrazić do testowej formuły sprawdzania wiedzy, która jednak w kolejnych etapach edukacji dominuje i ostatecznie decyduje o pozytywnej vs. negatywnej ocenie osiągnięć ucznia.

Portfolio – metoda analizy dokumentów – wytworów pracy uczniów; uczeń zbiera w teczce swoje karty pracy, wykonane prace plastyczne lub zdjęcia uwieczniające inne wytwory własne; nauczyciel wspólnie z uczniami analizuje efekty ich pracy zarówno w perspektywie podłużnej (jak rozwinął się warsztat, umiejętności ucznia w czasie), jak i poprzecznej (porównywanie prac w ramach różnych typów edukacji, analizowanie wytworów w kontekście życiowych zdarzeń uczniów).

Adwokat diabła – technika sprawdzania wiedzy do wykorzystania w kręgu. Nauczyciel informuje uczniów, że będzie podchodził do różnych osób i zadawał pytania dotyczące poznanych ostatnio podczas zajęć ciekawostek. Na zadane pytanie nie będzie jednak odpowiadał uczeń, do którego podszedł nauczyciel, ale sąsiad z jego prawej/lewej

strony.

Skale do samooceny uczniów – metoda ankiet autoewaluacyjnych jest doskonałym sposobem wdrażania oceny pogłębionej polegającej na wykorzystaniu w procesie weryfikacji osiągnięć uczniów opinii kilku podmiotów, w tym nauczyciela, samego ucznia, jego rówieśników (a także rodziców). Zadaniem ucznia jest ustosunkowanie się do podanych w kwestionariuszy ankiety twierdzeń poprzez wybór odpowiedniej opcji (zazwyczaj zróżnicowanych wizualnie, np. w postaci termometru: kolor niebieski – temperatura poniżej 0 st.- „nie zgadzam się”, brak koloru – temperatura 0 st. – „częściowo się zgadzam” lub „nie mam zdania”, kolor czerwony – temperatura powyżej 0 st. – „zgadzam się całkowicie”. Przykładowe twierdzenia do oceny przez ucznia dotyczące motywacji do pracy i zaangażowania podczas zajęć:

1. Podczas zajęć pracowałam/em najlepiej, jak potrafiłam/em.
2. Podczas zajęć byłam/em skupiona/skupiony.
3. Zajęcia dostarczyły mi wielu nowych informacji.
4. Chciałabym/chciałbym uczestniczyć w podobnych zajęciach w przyszłości.
5. Podczas zajęć starałam/em angażować się w pracę grupy.

Wystawy, gazetki ściennie, konferencje uczniowskie – program nauczania zakłada wykorzystanie metody projektu badawczego w edukacji wczesnoszkolnej, stąd ważne jest zaplanowanie etapu prezentacji i oceny efektów działań grup. Optymalną formą jest zorganizowanie wydarzenia (wystawy, mini-konferencji, apelu), podczas którego uczniowie z pomocą nauczyciela podzielą się z zaproszonymi gośćmi wynikami projektu. Takie podejście nie tylko nobilituje pracę uczniów, którzy są w centrum uwagi (co ich dodatkowo motywuje), ale także uczy zachowań komunikacyjnych, gotowości do występowania w sytuacjach ekspozycji społecznej, co z punktu usuwania barier twórczego myślenia (główna idea programu) jest bardzo istotne.

Zakończenie

Rozwijanie twórczości w I etapie edukacyjnym jest całkowicie realistycznym celem, choć wymaga zupełnie nowego podejścia do edukacji. *Novum* nie wynika z rewolucji dokonanej w obszarze treści kształcenia (podstawa programowa nie ulega przecież modyfikacji), ale w obszarze **sposobu kształcenia**. Zamiast przekazywania uczniom gotowych informacji, proponuję powrót do nieco zapomnianej już, ale jakże wartościowej Piagetowskiej idei ucznia jako podmiotu konstruującego swoją wiedzę o świecie. Takie podejście wymaga aktywizowania myślenia problemowego, u którego podstaw leży kreatywność rozumiana jako gotowość poznawcza i osobowa jednostki do przekraczania własnych granic (i barier).

Pamiętajmy! Zanim prześlemy uczniom konkretne wiadomości, sprawdźmy, czy przypadkiem już czegoś w tym zakresie nie wiedzą. Może się okazać, że umiejętne pokierowanie tokiem ich rozumowania, naprowadzi ich na odkrycie, o którym właśnie chcieliśmy im powiedzieć. O ileż przyjemniejsza i łatwiejsza do zapamiętania jest wiedza samodzielnie skonstruowana w odpowiedzi na właściwie zadane pytania nauczyciela.

Życzę Państwu właściwie zadawanych pytań i zaskakujących odpowiedzi uczniów. Uczmy się od siebie wzajemnie – to jest główna idea szkoły przyszłości jako placówki budującej nowoczesne społeczeństwo wiedzy. Powodzenia!

Małgorzata Knopik

Bibliografia

- Brzezińska, A. (red.) (2006). *Portrety psychologiczne człowieka*. Gdańsk: GWP.
- Czapiński, J. (1978). *Dyferencjał semantyczny*. W: L. Wołoszynowa (red.), *Materiały do nauczania psychologii, t. 3* (s. 257-275). Warszawa: PWN.
- Gruszczyk-Kolczyńska E. (red.) (2012). *O dzieciach matematycznie uzdolnionych*. Warszawa: Nowa Era.
- Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E. (1997). *Dziecięca matematyka. Edukacja matematyczna dzieci w domu, przedszkolu i szkole*. Warszawa: WSiP.
- Klus-Stańska, D. (2014). Zakopane talenty. *Polityka*, wyd. 7 lutego 2014.
- Knopik, M. (2013). *Autonomia nauczycieli szkół podstawowych* (w druku).
- Komorowska H. (1999). *O programach prawie wszystko*. Warszawa: WSiP.
- Mönks, F. (2008). Identification and education of the gifted learner. W: J. Łaszczyk, M. Jabłonowska (red.), *Uczeń zdolny wyzwaniem dla współczesnej edukacji* (s. 79-85). Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej.
- Nęcka, E. (1995). *Proces twórczy i jego ograniczenia*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Nęcka, E. (2005). *Psychologia twórczości*. Gdańsk: GWP.
- Szmidt, K. (2007). *Pedagogika twórczości*. Gdańsk: GWP.
- Sędek, G. (1995). *Bezradność intelektualna w szkole*. Warszawa: Wyd. Instytutu Psychologii PAN.
- Tokarz, A. (1985). *Rola motywacji poznawczej w aktywności twórczej*. Wrocław: Ossolineum.
- Torrance, E. (1974). *Torrance tests of creative thinking*. Bensenville: Scholastic Testing Services.
- Uszyńska - Jarmoc, J. (2005). *Podróże – skarby – przygoda*. Białystok: Wyd. Trans-Humana.